

Vabarna Jalmar:

„Mineväl aastagal oll tandsopido, sookörd om leelopäiv, a midä tetä' järgmätse aastagaga?!“

lk 3

Grünbergi Maria:

„Hoitkõm ummi inemisi, külli, tsirkõ, mõtsu ja mõtsaratu, õt kogo Setomaaast saasi-i lagõraiõit, koh kasusõ' õnnõ ütsiku' puu!“

lk 4

Laaneotsa Annela:

„Latsi üteh haartõh mi tekiti näih tävvendävä huvi seto keeleoppõ vasta.“

lk 11

Setomaa

Hind 1 euro

Aprill 2019, nr 4 (353)

Välläandmist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm

Vahel Setomaa valla leht

Seto Küük maitš hõpõkalla

MTÜ Seto Küük ja MTÜ Seto Käsitüü Kogo kutsõva' uma' liikmõ' oppõreisilõ Hiiu maalõ 4.–6. aprillil 2019.

KAUKSI ÜLLE

Ülemere oppõreis sai ette võet tuu jaost, õt oppi' Hiiu maalõ ku Eesti edimädselt söögipiirkunnalt toda, kuis tegeldä' tootõ-arõndusõga, kõrralda' kostipäivi ni turusta' ummi tootit üle Eesti. Kavah olli' ettevõtõtidõ külästüse', sh Hiiu Pagar, Vaemla Villavabrik, Hiiu Gourmet, Mahetapamaja, Suuremõisa loss jt, ja ütime seminar, koh hiidlasõ' ja setõ' vahetasõ' kogõmuisi kuuhtüüvõrgustikõ valdkunnah ja kohalikõ tootidõ turundamisõh.

Oppõsõit toimu LEADERi projektitoetusõ abiga, strateegia meede: 3.1 Ütistegevusõ arõndaminõ.

Projekti „Kuuhtüü väärtüstämä' kohalikku toitu!“ päämäne iihmärk om kohalikõ söögitootidõ kuuhtüü tõhusaminõ, paremb inhovaheus, toodangu väärtustaminõ/väärindaminõ ja tarbijilõ köütvämbäs muutminõ, tootõ-arõndus kuuhtüü käsitüü ettevõtõtidõga.

4. aprilli hummogu kogo-nõsi' reisiselli' Obinitsa bussipiatõsõ mano ja aläs kipõ sõit Rohukülä sadama poolõ Lumi Kalmeri bussiga. Kell 13 oltigi Rohukülä, tunn ja viistöist minutit ja saa-s arvugi, ku joba praami nõna putuf Heltermaa sadamat. Laivah oll' vallalõ kohvik-söökla, koh sai pruumi' praamisüüki. Muidogi tii pääl bussih ollimi jo meknü Lätist tuud kitsõjuustu-kookosõ-maiust ni muudki pernaissil üteh võetut. Praamisüük oll' õgatahes kõrralik.

Edimäne kotus, kohe huvireis vei, oll' Partsi veski. Tuu oll' kunagidsõ tuuliku külge ehtet saalikõnõ suurõ kõõgiga. Muidogi kõõgõ huvitavamb osa, tuulik eis', oll' viil kasutusõlõ võtmaldä, tolmukõrra all. Meile tutvust' Hiiu Gourmeti ja Leedri käsitüülimmonaatõ Heli Hahndorf. Ettevõtminõ sündü kampaaniast, õt Hiiu maalõ olõ-i söögisuvõniiri, ja sis naatigi kombiniirmä kadajast, leedrist, palohkist ja muust saarõl olõvast. Oll' suur valik maitõsuula, kada-

Toidusuvõniire uudistamah.

Virro Kersti pilt

jaga ja nõgõsõjauhaga ja muuga. Limmonaadil' tulõti' mulõ väega miilde kunagi Inglismaal Cornwalli reisil nättü. Sääil oll' ka just leedrisiirupist limmonaadil'. Gourmeti söögisuvõniire mõtõh om, õt piät olõma kimmäs säilivüsaig. Maitsa' sai näide pakut maitõsainidõga palakõisi. Lõpuh tetti tüütarõ. Kõigi jaost oll' väiku putel, midä asunikus kutsuti, ja karbitäüs kadajassõ, marju, ma'ra- ja nõgõsõjauhha, minkõst tull' hindä-le juuk kombiniiri' ja nimi ka panda'. Levinü' oll' kadajassõsaga ja eri marjuga varianidil'. Elävüst oll' ja kodo oll' õkva suvõniir üteh võtta'.

Edesi vei tii Ristnahe Hõbekala puhkõmajja – sääil oll' majutus Dagen Puumetsa majah. Muudsa söõgi- ja majutuskotõsõ ehif nuur paar Kätlin ja Siim projekte abiga. Kuigi kavvõst paistu' maja' nigu klaasist ja ravvast paadikuuri', oll' nã seest väega hüä lihtsa ja mugava sisustusõga. Muidogi külästämine om õks huaolinõ – inämp suvõl. Ristnah om ka surhviparadiisi rand ja ka muidõ illos rand kulatamisõs ja tsuklõmisõs. Hiiu maalõ om mõtsa ka õks hõste alalõ, kuigi lakõraielankõ silmäs ka sääil. Hiidlasõ' elävätõ inämb saarõ viiri piteh, keskel om mõts ja suu'.

Mereveereh kulatamisõ perä tull' põllõ' vällä otsi' ja tuntu pernaase Laksbergi Õiõga kuuhtüü kokkama naada'.

Säälsamah oll' müvvä' ka timä raamat „Hiiu vanad lood meie toidulaual“. Õga sääil suurt arru õs peetä'. Retseptil' ja toiduainõ' oll' laudu pääl ja tull' käe' külge panda'. Latsõ' lätõsi' õkva kapakuuki tegemä. Tuu ollgi kõigi lemmik, selle õt oll' lihtsa tetä' ja sai kipõstõ valmis. Suurõd klaaskaussi panti vaeldumisi rõstõit leeväpurru, küpsisepurru, rõstõit kaarahelbit ja vatukoorõhapukoorõ-kohvikoorõ kreekimil. Külmanü marju ka. Väiku saistuminõ ja keele vei alla. Mul tull' hakkliha-peedikotlette tetä'. Tuu oll' õks tükk mässämist ja pand imestämä, õt ku pallo tsesnakisuula ja pipard tuu süük sisse võtt, inne ku maik kätte tull'. Kokko teimi uma kuus süüki valmis ja õdagusüük oll' tõõmeli toitava. Hiiu maalõ küük paistu põnvamp, ku võisõ ette arvada'.

5. aprill oll' külästüisi ja seminaripäiv. Kõõgõpäält uut meid Vaemla villavabrik. Tuu om perreettevõtõh jo 1993. aastast. Kedratas massinidõga villast heiet, isitäs langa. Koetas kampõsõ, mütse, koh väiku tikõit lammah om „all paremas nurgas“. Humoorikas pere-

rahvas näüdäs langategemisõ massinat ja ütõl, õt siih tüütäs 150 vanaimmä. Mürrin oll' peris kõva. Villahundi hammasõd vahelõ küll taha-i kiäki sattuda'.

Mahetapamaja oll' vana mõisapargi veereh, om täüs-värki muudsa ja kogokunnaprojektõga soetõd. Muidõ oll' murõh, õt värski liha jovvaki-i hiidlastõ supi sisse. Nüüd om tapamaja kõõgõ tüüh, lihha müvväs ja külmetädäs. Kõik omma' rahul.

Nüüd kaimi viil ütte vahtsõd ettevõtõd Kala ja Vörk. Ka tuu om kogokunnaprojektõ toel üles ehtet. Siih om säidse tüütäjät ja kõõgõ värski kala müügih. Nüüd om kimmäs kotus, kost hiidlanõ värski roogit kala saa õga päiv kodo osta'. Seimi kalasuppi ja ostimi üteh kalahoidissit väigokõisi purgikõisiga.

Elämüs oll' Hiiu Pagari tootmisõ külästüs. Siih oll' sutoõ säililä' saandist pikemb leeväküdsämise pidev kommõh. Viil nõukao lõpuh küdseti sääil leibä. Kogokunna tugõmisõ projektiga tetti kõrralik pagaritüüstüs. Leibü ja saiu om mitukümmend sorti. Pääle viil õgasugu saiakõisi, salatit, sülti, pasteeti. Kõik mis võimalik, tetäs käsitsi. Munapulbrit tarvitada-i. Määne kokk hummogu edimädsena joud, pand sü-

di kiimä. Õdagus lätõ jo jahe-ruug kallõrduma. Leibä võõdõti elektriahõst suurõ plekist leevälapjuga. Vahtsõ' pakenidil' tetti ildaaigu. Õt õks HIIUMAA olõs selgehe pääl nätä'. Ku ollimi ringkäugi tehasõh tennü' ja tuutidõ maitõmisõ ar' lõpõtanu', joosimi õkva puuti, õt osta' üteh leibä, miikuuki, kohopiimäkreeke ja küpsissit. Ku kohkil suurtõh poõdõh om Hiiu maalõ mägiga tootit, õgal juhul tasõ võtta', nã omma' hoolõ ja armastusõga käsitüünatettü'.

Pääle lõunat tull' seminar „Kuuhtüü erinevõ' vormil“. Hiidlasõ' kõnõliva' Hiiu maalõ kuuhtüüvõrgustikõst. Tuudi näütõ tuust, kuvvamuudu kohalik söõgikraam kuulidõhõ joud – õks tutvustõ ja kõõdusidõ kaudu.

Ly Kaups oll' meil jo vana tutva, nõust meid umal aol kostipäävõ tegemisõ asõh. Hiiu maalõ kohvikidõpäivist oll' juttu huvitava nulgalt. Nimelt püstõdõd küsimüs, õt kohe lätõ turismist tulõv raha. Vastus oll' kurvavõitu: inämbüs raha saava' bensiinimüüjä, majutaja, kauplusõ'. Nüüd läbimüük suurõnõs. Toitlustusõ päält saa ka midägi, kuigi pallo lätõ tuurainõ pääl ar'. Õnnõ kümme protsenti jääs turismiasutustõlõ. Umõtõ nimä' jo nuu' rahakoti' kohalõ õngitsõsõ'. Õi panusta' midägi nuu', kiä' kõõgõ inämp saava' tullu.

MTÜ Eesti Maaturism esindäjä Kaili Mengel kõnõl Läänemere söõgitiist ja vahtsist projektõst. Tulõmah om söõgitii, mia lätõ ka läbi Setomaa.

Irina Tammis, tuntu käsitüü- ja kokaraamatidõ kujondaja, suvitas ja talvitus jo mitmõndat aastat Hiiu maalõ. Timä tsipakõsõ', pigemb njuueidsi ku Hiiu maalõ ornamendiga ehte safaat „Sõlelised“ omma' täl avitanu' kogoni katust majalõ pääl saia'.

Nüüd maidõsimi smuutõsit nõgõsõjauhast. Hiiu maalõ ettevõtõd Vaba Aed OÜ tege kaubamärgi HIID all mõtsikist taimist ja marjust smuutõsegusit. Veidkene banaani om ka mano pant. Siski jääs kukki-

muudu vesitsõs. A taimõpulbri söõgis om vahtsõnõ trend ja tuud müvväs interneti kaudu välismaalõ. Siski om tootminõ kallõs ja hind kõõgõ. Nii õt tasõs uma naat ja nõgõs pind-re vaihõlt kuivata' eis' ar', õt muudsa toitlustaminõ oda-vamp tulnu'.

Õdagusõõgi ettevalmstamisõl oll' ette nätt kuuhtüükokkaminnõ Hõbekala pernaase Kätlini ja peremehe Siimuga – kala-sõõgi valmistimil! Teimi säinä äkilist, räimepallo, kardõhkatampi ja mõtsaseenekastõ.

6. aprilli hummok aläs joo-gaga. Hiiu maalõ oll' kolinu ja perre loonu Itaaliast peri joo-gatreener. Asatundlik joogatund pand' pernaiss liigõsõ' ja lihasõ' proomilõ ja tuust tull' suur elämüs. Päiv aläs tegusalt ja huvi jooga vasta kasvõ mitmõl inemisõl, kiä seeni' olõs tuust pallo kuulõdnu.

Nüüd sõidõti Suuremõisa lossi. Tuu om kõõgõ olõn kasutusõh ja huulmalda ümberehtõisist õks katusõ all ja hõste kõrdä tett suurõst luust. Kõõgõ kuulsamp herr oll' Ungern-Sternberg, kiä tutva Herman Sergio „Näkimadalatõ“ raamatust. Timä puja' asudi villavabrikuga, mink ümbre Kärda liin tekküsi. Kaimi mõisa ruumõ ja kunagidsi laejoons-tuusi ni perrätett vannu tapeete. Mõis oll' muljetavaldav, niisamatõ park. Mõisa pidämõsõl tahetas iihkuio võtta' Moostõ mõisa majandamisõst.

Nüüd tullgi kätte viimäne lõuna lossirestoranih Pada-Konn. Kalakotleti', verevõ peedi lipso', salat, makussüük – kõik oll' hüä ja ilostõ vällä pant.

Täüs kõtu ja hüä meelega naksimi tagasi sõitma. Arotamist jakku kõõgõs tiis tagasi Setomaa. Kõõgõ mõnusat reisikõrraldust ja hüvvä rahulikkõ, aga tegusast reisijuhti Orekhova Irinat kõrdalännü opireisi iist.

Vaest sai' leheluu kaudu reisist kuvivõd osa ka lehelugõja'.

Ku kellelgi rahu, sõbraliku huumoril ja kipõn mere-ni kalaisso, või julgõlt paadinõna Hiiu maalõ poolõ käändä'!

Setomaa Turism panustas alanu' ülepiirilidsõ projekti abil luudus- turismi arõndamistõ Setomaal

PRIKSI ELIN

Aprilli edeotsah läts kau-
ma katõaastaganõ Eesti-Lä-
ti ütispjekt „Long distance
cross-border hiking trail – The
Forest Trail“ vai mõtsaratu
projekti. Pääle tuu, õt matka-
raa' saava' kõrda ja ligitõmba-
vabas, loodõtas läbi tuu soo-
dusta' ka' inäbä luudusõh olõ-
mist ja parebat tervüst.

Est-Lat Interreg Central Bal-
tic programmi abiga' rahasta-
tava projekti juhtpartneris om
Läti Maaturism, kinkaga' Seto-
maal om innegi' mitmit kuuh-
tõid olnu'. Parhilladsõ luudus-
ja matkaratu projekti tegevüs-
te om haarõt Setomaa ja Võro
maakunnast Rõugõ ja Võro
vald.

Mõtsateie võrgustigu eden-
daminõ om suunat luudus- ja
matkahuvilisi sise- ja välistu-
rismilõ ja võtt hindä ala umbõs
1050 km luudusratu ja matka-
teid Eestih ja Lätih. Tuu man
om tähtsä, õt matkaratu tii'
nakasõ' olõma kõüdet Õuruu-
pa kergliiklusteie võrgustigu-
ga' E11, minkaga' panti alos
Õuruupa Matkajidõ Assot-
siatsiooni organiseerit tegevü-
sele matkaratu võrgustigu väl-
läehtämisõl terveh Õuruupah.
Matkaja' saava' umma taht-
mist ja joudu piteh kavvu'
matkaratu piteh, olla' üüid ilma
rahalda' vai raha iist, löüdä'
lähkost söögikotussit ja pruu-
ki' tõisi maakotussidõh paku-
tavvi turismiteenusit.

Matkaratu arõndamist seos-
tada-ai õnnõ vajadusõga' eks-
poniiri' ja kaitsa' mäenestki'
jako luudusõst, a ka' kohalikku
kultuuri ja inemisi.

No' pääle naanu' projek-
ti abiga' luvvas ja kõrrastadas
mõtsateie märgistüisi, tetäs
mano silte ja inhvotahvliit.
Kaujido' elo lihtsabas tegemi-
sõ jaost andas vällä käsiraa-
mat, luvvas mobiilirakõndus
ja kodoleht kuuh puhkõkotus-
sidõ inhvormatsiooniga'.

Tutvustadas vahtsõ mat-
kateievõrgu võimaluisi, viiäs
läbi nii sise- ku välisturgudõlõ
suunat turundus- ja kommu-
nikatsioonitegevüisi, sh kau-
das välismessel (Lätih, Lee-
duh, Saksamaal ja Hollandih),
kõrraldadas oppõreis projek-
ti miiskunnalõ ja ettevõtjilõ,
pressireis akiränikõlõ ja
oppõreis vällämaakõrraldajilõ.

Setomaa poolõ matkaratu
projekti kõrraldas MTÜ Seto-
maa Turism, a projekti ello-
viimistõ omma' pääle aamõt-
ligõ Eesti poolõ kuuhtüpart-
neridõ MTÜ Eesti Maaturism,
MTÜ Peipsimaa Turism ja
MTÜ Õkokuller Lahemaal kaa-
sat ka' Setomaa Vallavaltsus,
Rõugõ Vallavaltsus ja Võromaa
Arenduskeskus.

Petseremaa Vabadussõah surmasaanuisilõ mälestüssammas

JAAK PIHLAK

Viljandi Muuseumi direktor

AARE HÖRN

SA Setu Kultuuri Fondi juhataja

2004. aastagal tekk Laidoneri
muusiumi juht Hannes Walter
ettepanõki panda' Petseremaa
Vabadussõah surmasaanuisi-
lõ mälestüssammas Setomaa-
lõ. Seto Kongressi Vanõbidõ
Kogo ja Setomaa Valdu Liit
kiti' mõttö hüäs ja olli' valmi'
olõma Laidoneri muusiumilõ
partneris. Hannes Walter kuu-
li 2004. aastaga sügüse ja pää-
le tuud jäi timä algatõt mõtõh
puuldõilma. Vahtsõst võõdõti
mõtõh üles 2017. aastagal, ku
Verskah oll 15. juunil Petsere-
maa Vabadussõa samba pand-
misõ algatuskuuholõk, koh
olli' Verska vald, Seto Kong-
ressi Vanõbidõ Kogo, Setomaa
Valdu Liit, Kaitsõliidu Võro-
maa ja Põlvamaa malõva', SA
Setu Kultuuri Fond, Viländi
Muusium. Otsustõdi pruumi'
taasta' Petseremaa Vabadus-
sõa sammas säänestmuudu, ku
edimält oll mõtõld, ja panda'
tuu Verskahe, kohe kau Seto-
maal kõgõ inäp külälisi.

Petseremaa Vabadussõah
surmasaanuisi mälestüssamba
tegemisõ mõtõht naas toetam-
ma ka' Riigikogo Setomaa toe-
tusrühm. Sibula Priidu ette-
panõkil ja iihvidämisõl panti
2019. aastagal riigieelarvõhe
rida Petseremaa Vabadussõa
samba taastamisõs Setomaa
valda võimaligult esialgsõl
kujol.

Tuu suursugunõ sammas oll

plaanih püstü panda' Petse-
re liina süämeh 1940. aastaga
augustih, a jäi tegemäldä' pää-
le naanu' Nõukogodõ okupat-
siooni peräst. Tõõnõ katsõh
1944. aastagal läts ka' luhta.

Samba kogokorgusõs oll
kavandõt 7,40 meetrit, min-
kõst 2,25 meetrit olnu' hallist
graniidist sõdurikujo ja pos-
tament alosõga' 5,15 meetrit.
Postamendil saisõv kiivriga'
sõdur hoitnu' üte käega' langõ-
tõt mõõka ja tõõsõ käega' kilpi,
minkõ edekülel Eesti Vabariigi
vapp, kilbi üleväh jaoh pärg.
Ülemäiste kolmandikku oll
plaanit sõdurivaprüsõ sümbol
– Vabadusõ Rist, edeküle alo-
maistõ jakko oll mõtõld kiri:
Vabadusõ iist võitlõjailõ!

Sõdurikujo ja postament
oll mõtõld tetä' hallist grani-
idist. Samba autoris tunnus-
tõt Haapsalu skulptor Roman
Haavamägi. Graniidist sõdur
oll täl vällä raot jo 1939. aasta-
ga novembris, a samba alos ja
postament saaki-is valmis inne
järgmätsel suvõl pääle naanu'
Nõukogodõ okupatsiooni.

Sõdurikujo oll alalõ viil Säk-
sa okupatsiooni lõpuh, 1944.
aastaga suvõl. Tõõsõ Nõuko-
godõ okupatsiooni aol häõtedi
kõik, mia monumendist perrä
viil oll jäänü'.

Petseremaa Vabadussõa
mälestüssammas om sümbol-
sõ väärtüsõga' ja tulõ taasta'
tenõtähes nuilõ, kiä' löi' eis-
saisva Eesti riigi. Petseremaa
oll 1920.–1944. aastagil osa
Eesti Vabariigi territooriumist,
minkõ Nõukogodõ Vinnemaa
loovut jäädävält Eestilõ Tartõ
rahulepingu alosõl.

Petseremaa Vabadussõa langõnuidõ mälestüssamba taastamist saat toeta'

■ Swedbank, a/a EE722200221041933698, SA Setu Kultuuri Fond

Mälestüssamba kavand.

„Heritage Teaching“ avitas muuta' perimüsoppõ köütväbäs

Märdsih 2019 nakas pääle pii-
riülele kuuhtüü projekt „Im-
proving cooperation between
local authorities, schools and
NGO's in teaching and promo-
tion of local cultural heritage
to children and youngsters in
historical Setomaa area – Heri-
tage Teaching“ (ER52), minkõ
tsiit om arõnda' traditsioonõ,
kombidõ ja kiili tutvustamist
aoluulisõ Setomaa koolõh, õt
alalõ hoita' ja edendä' uma-
kandi kultuurilist ja aoluulist
perändit.

Projekti juhtpartner om
MTÜ Setomaa Liit ja partneri'
Petsere rajooni administrat-
sioon, Petsere Seto Etnokul-
tuuri Ühing ja Seto Instituut.

Projekti tegevüse' haardva'
hindä ala usulis ja traditsioo-
nilisi pühhi, söõgi- ja näpo-
tüütraditsioonõ, mängu-, lau-
lu-, pillimängu- ja tandsutra-
ditsioonõ. Tegemisihe om haar-
rõt kol' kuuli Setomaa vallast
ja nelli kuuli Petsere rajoonist.

Projekti tulõmusõna om
Setomaa aoluulisõ piirkunna
kuulõ jaos luud köütvä ja huv-
tav perändi oppamisõ prog-
ramm ja tegutsõs umavaltsusi,
kuulõ ja kohalikõ kogokundõ

Projekti „Heritage Teaching“ partnerluslepingu alakirotaaminõ, Seto Etnokultuuri Ühingu esi-
miis Majagu Helju, Petsere rajooni juht Sopotov Dmitrii, Setomaa Liidu juhatusõ esimiis Timmo
Margus, Seto Instituudi juhatusõ liigõh Raudoja Ahto.

Kittusõ Kelly pilt

kuuhtüüvõrgustik perändi
köütväl edesiandmisõl.

Projekti edeotsah tetäs
uuring perimüsoppõ saisu ja
vajaduisi täpsüstämisisõs. Peräst
nakas tüühü tüügrupp perän-

dõ oppamisõ ainõkava luumi-
sõ jaos ja vahtsõaolisõs tett
ainõkavva proomitas 2019.-
2020. oppõaastagal. Kooltõdas
oppajit, mõtõldas vällä vahtsõ'
oppõmaterjali', ostõtas koolõ-

lõ oppamisõ jaost vaiaminevit
(muusika, näpotüü jne) vahen-
dit. Projekti om kavah erine-
vidõ kooliastmidõ opilaasilõ
hulga huvtavvi üritüisi, näütü-
ses laagri', matka', traditsioo-

nilisi pühhi ütidsõ' pidämisisõ,
ütisvõistlusõ'.

Projekt „Heritage Teaching“
om 24 kuud, projekt saa läbi
2021. aastaga veebruarih.

Projekti eelarvõh om 166 500
eurot, minkõst 149 850 eurot
om Eesti-Vinne piiriülele
kuuhtüü programmi 2014–
2020 toetus.

Eesti-Vinnemaa piiriüle-
se kuuhtüü programmi 2014–
2020 tsiit om edendä' piiri-
ülele kuuhtüüd Eesti Vabariigi
ja Vinne Föderatsiooni vaihõl.
Programm tävvendäs Õuruupa
Liidu ja Vinnemaa läbisaamisi,
mäntse' keskendüse' abikõlbli-
kõlõ piirialadõlõ mõlõbal puul
piiri.

Lisainfo ja kontakti'

- Aare Hörn,
tel +372 5622 2348;
- Kaja Tullus,
tel +372 510 6664;
- info@setomaa.ee;
- https://www.setomaa.ee/
kogukond/eesti-vene-
koostööprojekt-heritage-
teaching

Pähnäpuu Maaŕa

(14.04.1914 – 02.10.2001)

SARVÕ ÕIÕ

Ma arva, õt kõik seto' tiidvâ' nimme Pähnäpuu Maaŕa, a ku tiiä-äi, sis küüsüge' nuidõ käest, kiä' timmä tundsõ' ja tiidse'. Säntsit laululisi naisi om harvakutti, ku oll Maaŕa.

Maaŕa olõs 14. aprillil saanu' 105. Tä oll täht Setomaa süämeh, taga Petsere liina, Kosõolka küläh. Timmä tiiti, timä mano tulti küüsümä ja opma. Üts julgõ ja hüä jutuga' vanaaolinõ naane, kiä' hoit hindäh nuid tarkuisi, midä tälle oll opat sünnükotoh Trubal.

Pikk elo mehekotoh Kosõolkah, kohe tä viidi 1931, ku tä oll 17 aastakka vana. Miist ja mehevanõbit tä kõõ kitt ja oll uma eloga' rahu, selle õt tä pelgä-äs tüüd ja sai kõgõga' kõrda – ku oll vaia, sis lei hobõsõlõ vahtsõ' ravva' ala, ku oll vaia opada' vüükudamist, sis tekk lavvakõsõ ja opas tuudki', ku tulli' rahvalaulu-uurja', sis laul näile vannu ja vahtsõbit laula, ku tull keeletark, sis tuugi' imeht, õt ku hüvvä vanaaolist kiilt Maaŕa kõnõlõs.

Ka' minnu vei Maaŕa mano seto laul. Tüü oll sääne. A meil Pööni küläh kõnõldi Maaŕast, õt ku hüä sõnaga' naane tä om ja kuis tä jal' kohki' oll mäntselegi' natsalnigulõ mõistnu' hõste nal'alitsõlt vasta üldä' vai bussi pääl piledikontrolilõ hinnäst ullist tennü' ja kõigil oll lõpus sõita'. Säntse' juhtumisõ' jäteti miilde ja nuist kõnõldi viil pikkä aigu. Ma tiidse Maaŕat inne läbi jutta, ku elo vei timä kodo ja timä perrega' kokko.

Sooni' aoni' kõnõldas Kosõolka leelokoorist, koh iistvõtja ja sõnolinõ oll Pähnäpuu Maaŕa. Sääl küläh oll ka' tõi-si hüvvi laulunaisi, kedä om lindstet, ja pillimiis Rahasepä Paali.

Näütüses 1992. aastagal om vällä ant helütsõõr „Seto songs“, koh pia õgast laulupargist om kinkõgi laul pant ja üts näist om Maaŕa laulõ, „Maaselitsa laul“.

Maaŕa laula om mitmõl

Pähnäpuu Maaŕa.

Sarvõ Aini pilt

puul muialgi', selle õt Keele ja Kirändüse Instituudi rahvamuusiga sektor ja kirändüsmuusium om Kaunu' Maaŕat lindstämäh ja üles võtmah, ka' televisioon.

Eesti Raadiost käve' Jaan Sarv (1941–1988) ja tandsuurja Kristjan Torop (1934–1994) üteh Vaikõ Sarvõ (1946–2004) ja siihkirtajaga', õt lindstä' kõrralitsõ tehnika-ga' Kosõolka naisi, ja tuukõrd sai Kristjan üles märki' pikä vanaaolitsõ kadreli.

Maaŕa puul Kosõolkah käve ka' keeleuurja, sõnnukogojä Keema Hella (Hella Keem (1915–1997). Timmä huvt

Maaŕa vannamuudu seto kiil. Maaŕa eis' om tuud mullõ mitmõl kõrral kõnõlnu', õt Hella oll ülnü' tälle, õt tä umma ilosat kiilt ar' tsurgisi-i, õt hoi-asi' õks alalõ. No', ku tetäs seto sõnaraamadut ja internetih om väigokõnõ sõnaraamat jo olõmah, sis tuuh ommõgi' Keema Hella kogot keelematerjal, sääl hulga ka' Maaŕa ült lausit ja sõnnu.

Maaŕa tulõ mullõ õga kõrd miilde, ku ma tii vallalõ tuu interneti sõnaraamadu. Tunnõ säält ar' ka' Maaŕa lausõ, nuu' omma' mullõ tutva'.

Tämbätse' keeleuurja' kul-lõsõ' ja lugõva' Maaŕa kiilt,

Kae' viil!

- **Tammelehe Anne bakalaurõusõtiü „Maarja Pähnäpuu setu keel“**
https://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/60473/Tammeleht_Anne_BAK2018.pdf
- **Saadõ „Setu lauluema Maarja Pähnäpuu“**
<https://arhiiv.err.ee/vaata/setu-lauluema-maarja-pahnäpuu>
- **Pähnäpuu Maaŕa laulõ „Maaselitsa laul“**
<https://erb.nlib.ee/?kid=18248603>

tuud materjali, midä om jout üles kirota' vai lindstä'. Kiil om ka' laulah ja nä uurva', kaesõ timä laulusõnnu. Viimäne, midä olõ lugõnu', om 2018. aastagal kiroto' Tammelehe Anne bakalaurõusõtiü „Maarja Pähnäpuu setu keel“. Kiä om

keelehuvilinõ, sis soovida üles otsi' ja lukõ'.

A soo jutu lõpõdusõst ja Maaŕa mälestüsest soovida kaia' ja kullõlda' saadõht „Setu lauluema Maarja Pähnäpuu“ (1977), mia om üles võõdõ 1996. aastagal Maaŕa kotoh

Kosõolkah. Timäga' kõnõl Piho Mare, saatõ sääd kokko Maie Kivita (1940–2001).

Paar tähtsät olõkit, õt mille ja kuis Maaŕa om sääne, ku tä om: Uma pereh om kõgõ tähtsäg. Püvvü tüüd tetä' vannaviisi. Anna käsku käsile, lüü sõitu sõrmilõ – sis saa talo ellä'! Mi taloh maata-as, kauda-as külli piteh.

Mare küüsümisõ pääle, õt kost täl laulusõna' tulõva', ütles Maaŕa väiga' loohkahe: „Sõnnu poodist müvvä-äi, sõna' omma' kõik umah pääh. Mul pää seeh olõki-i säänest prahti, kõik sõna' ja laulu!“

Mälehtämi timmä ja tõisi!

Seto folgil.

Tõnissoni Silveri pilt

Seto Folgi muusigaprogramm

KITTUSÕ KELLY

Vabarna Jalmar, sa ku folgi muusigaprogrammi juht, kas sool aastagal om midägi' vahtsõ ka' uuta'?

Kõik om vahtsõnõ! Seto folgil omma' õgal aastagal vahtsõ' esinejä', minevä aasta-ga artiste järgmätsel aastagal kõrrata-ai, erändis om õnnõ Zetod, kiä ka' soo kõrd omma' kohal.

Minkõ perrä valit pääesinejä?

Sool aastagal om pääesineji mitu.

Edimätsel õdagul omma' lava pääl balkani rütme esitävä' mehe' Piiterist – Dobranotch. Nä omma' olnu' Viländi

Folgil ja tuu tempo, minkaga' mehe' pito tegevä', om meeletü! Energiat om vaia ja näil om tuud kõvastõ!

Tõõsõl õdagul võtt festivali kokko tõõmöli miihipavvõr vai suumlasõ Esko Järvelä eepilinõ miihi bänd vai Epic Male Band. Mi hoia õks põhanaabridõga' kokko, vaest tulõ näidega' üteh ka' mõni turist!

Kiä om soo aastaga üllätüs?

Soo aastaga üllätüs om vahtsõnõ lava vanah söõgimajah. Sääl omma' kododsõ' sisekontserdi' ja esinese' tsuut kergebä kõlaga' artisti', näütüses parhilla' väiga' populaarnõ duo Ruut, väiga' mõnus duo Leana ja Hartwin, kiä' pandva' kokko Eesti ja Belgia perimüst,

ja helgebäst helpe akordioni-mängjä Maimu Jõgeda.

Sookõrd om kontserte kolmõh kotusõh, midä tuu hindäga' üteh tuu?

Inäp kontserte ja inäp ka' valikut! Sool aastagal oll meil festivalilõ väiga hulga tahtjit ja tuuperäst tullegi' tetä' kolmas lava. Tuu om muidogi' õnnõ hüä märk, Seto Folk om populaarnõ festival!

Kuis sool aastagal seto kultuuriga' om?

Sool kõrral om Seto Folgi helmeh traditsioonilinõ leelo-päiv, mia kolõ Seto Folgiga' kokko. Minevä aastagal oll tandsopido, sookõrd om leelo-päiv, a midä tetä' järgmätsel aastagaga'?

Võitja' teedä'!

GRÜNBERGI MARIA

nuursootska

Eelmidse aastaga lõpuh hõik-si vällä loodusfoto konkursi Setomaa koolinoorilõ. Tennä süämešt kõiki, kiä' võtsõ' vai-vast tähele panda' Setomaa ullidu ilosat loodust ja tuud ka üles pildistä'. Žürii abiga kaie vällä ka kol' võitjat – alg-klässõst, põhikoolist ja güm-naasiumist. Võitja' olli' Valgu Mõtus (tihasõpilt), Riigi Toni-Marten („Mõtsatii“) ja Tarrosõ

Triinu-Liis („Mina jäin...“). Inäbüse pilte pääl oll' nätä' just väigokõisi asju, mia' ommaki' kõgõ olulisõmba'. Avvu nailõ noorilõ, kiä' nuid silmssi'! Viil ma taha üldä', õt om olulinõ ka tuud illo hoita', midä om eloh ja ka pilte pääl nätä'. Suur teno ka tuu raiõs-miku pildi iist, tuu om väega mõov. Mõtõlgõm tuu pääle, hoitkõm ummi inemisi, külli, tsirkõ, mõtsu ja mõtsaratu, õt kogo Setomaast saasi-i lagõ-raiõt, koh kasusõ' õnnõ ütsiku' puu'!

Tihanõ.

Valgu Mõtusõ pilt

Mõtsatii.

Riigi Toni-Marteni pilt

Mina jäin...

Tarrosõ Triinu-Liisi pilt

Lehte tegevä':

Toimõtaja Kauksi Ülle, tel 5656 9079, e-post: kauksiyllle@gmail.com
Toimõtaja (lisaleht Vahtsõ Vallah) Kittusõ Kelly, tel 522 0661, e-post: kelly.kittus@setomaa.ee
Keeletoimõtaja Palmi Silvi
Seto keele tõlkja Sarvõ Õio
Külesäädmine Lööpri Priit
Välläandja: Setomaa Liit

Setomaa kolleegium: Külvik Helen, Kauksi Ülle, Laaneotsa Annela, Matvei Arvi, Sarvõ Õio, Leima Aarne, Kruusamäe Meelike, Jüriõ Vello, Järvelilli Rein, Leima Evelin, Mustimetsa Indrek.

Trükjä: Printall AS

Lehe ilmumist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm ja lisalehte Vahtsõ Vallah Setomaa vald.

KAASTÜÜ' saata': kauksiyllle@gmail.com

vai Setomaa aoleht, Obinitsa külä, 65301, Võro maakund.

SETOMAA VALLA UUDISÕ' saata': kelly.kittus@setomaa.ee

Tähtaig õga kuu 12. kuupäiv.

Lehe telminõ ja reklaam: tel 5627 3889, info@setoinstituut.ee

Kooli päähoonõh Võmmorskih.

Eesti pedagoogika arhiivmuuseumi pilt

Petseri Ehtüs- ja Keraamigakuul

NASSARI ELVI

Ülemineväh Setomaa aole-heh oll' viimäne jutupala Petseri Põllutüükoolist, mia tüüf Laasõruvah. Soovoori alos-ta jutujärge Petseri Ehtüs- ja Keraamigakoolist, minkõ huunõ' jäävä' Võmmorski küllä – õkva sinnä', koh nüüd om Piusa piirivalvõkordon. Kõiki nuid koolihuunit olõki-i inämp alalõ. Petserist olõ-s tuu kuul kavvõndõh, uma 6 kilomeetrit õnnõ. Nii-üldä' nõukogodõ aol oll' säääl Piusa eriinternaat-kuul vinne latsilõ. Tiidminõ-mälehäminõ vanast eestiaig-sõst keraamigakoolist om vil sooni aoni paigalitsi inemi-si siäh alalõ ja ammõdikool-kõnõ oll' hinnat Setomaal ni kavvõmbahki.

Edimält taha mälestä' ja tehnädä' inemiisi, kinkilda saanu-s sood luku kirotä'. Igä-vene mälestis kooli vilistlä-sele Vorobjovi Paalilõ ja timä naaselõ Margotilõ, kinkõlt sai hüä mito aastat tagasi tiid-mist, juttõ ni pilte, Margotilt sai lukõ' ka kooli töösõ vilist-läse Teelehe Paali üleskirotõt mälestüisi. Tehnä Paali ja Mar-goti tüütärd, umma koolisõsard Samoldina Irmat andmidõ ja pilte iist ni Hõrna Aaret koo-liga kõüdet tiidmistõ jagami-sõ iist. Kõigist näist oll' api soo jutu kirotamisõl. Kooli põhä-ligumba aoluu kirotamisõl om kasutõt Eesti Riigiarhiivih hoiul olõvit vannu dokumente ja tuuao aolehik ilmunu' juttõ.

Kooli päälealostaminõ

1935. a sügüse alost tüüd Ees-tih mito ammõdikuuli, säääl-hulgah ka Võmmorskih ehtüs-ja keraamigakuul.

Mõtõh Petserimaalõ viil üts ammõdikuul tetä' oll' riigil hal-gahunu jo' tükk aigu tagasi, a' 1935. a jaanuarikuuh joudsõ' Võmmorski haridusnõunik J. Kiisvek ja koolinõunik J. Kivi, kiä' kaiõ' üle 1930. a lastõ

suvõkodo jaost ehtet huunõ'. Arvati, õt inämbüse ao aastast tühält saisva' huunõ' saasi' anda' tulõvatsõ kooli luumi-sõst. Petseri maavaltsusõh oll' sama aasta veebruarih kuuh-olõminõ, koh ammõtnigu' asja arodi' ni kooli rahastamisõ paika panni'. Kuna oppajidõ palga' tull' riigi puult, niisama ka' kooli sissesäädmisõ kulu', sis maavaltsusõ osast jäe' kooli käügihoitmisõ ja üle-vähpidamisõ kulu'. Alostus-rahast and' maavaltsus 1050 ja linnavaltsus eräld 1500 krooni.

Eelarvõ papridõ mano oll' maavaltsus kirotanu vil ka' järgmäse asaseletüse (põhjen-dus): *Nimetatud kooli avami-ne on tingitud asjaoludest, et Petseris ja Petserimaal on tun-da puudust õppinud töölistest ehituse alal. Ehitustööd teosta-vad sagedasti ka täiesti asja-tundmatud isikud, ehk paremal juhul isehakanud töölised, kel-le puuduvad tarvilised teadmi-sed ehitusmäärustest ja tarvilis-est ehitustehnilistest nõuetest. Samuti puuduvad õppinud töö-lised keraamika alal. Vaatamata sellele, et Petserimaa savinõud on tuntud üle kogu Eesti, ei ole jõutud kaugemale kõige primi-tiivsematest valmisviisidest. Samuti ei ole täiendatud oma töösaadusi ka uute artiklitega. Petserimaal leiduv materjal aga pakub selle tööstuse arendami-seks häid väljavaateid.*

Setomaal oll' kimmähe saia' hüvvä palotussavvi ja 1930. aastil Eesti riigih pääle naa-nu tsiht riigi ummi maarikkui-si ar'kasutamisõlõ haard' üteh ka' vahtsõt Petseri maakon-da. Tetti otsus, õt kuuli võiva' opma minnä' nii külä- ku lii-nalatsõ', nii seto', eestläse' ku' vindläse'.

Kuul alost tüüd katõkõrd-sõh puumajah, mia oll' 1930. a ehtet latsi suvõkodomõ – nime-tet aokirändusõh ka' *lastekodu ni laste suvekolonii* – ja koh pää-le latsi suvõlaagridõ oll' peeti' vil ka' nuurkotkastõ ja kodo-tütärde kokkosaamisi, a' töösõ

kõrra suurõh saalih vahel kah suurtõ inemistõ pidosit. Muul aol saisi maja tühält. 1935. a suvõl peetigi säääl viimäne lat-si suvõlaagri, koh katõh vahe-tusõh saiõ suvõpuhkust ilo-sah Setomaa luudusõh 63 last, nuist 17 Talinast, ja sügüse läts maja koolilõ.

Ehtüs-keraamigakuul alost tüüd nii-üldä' tühäst majast. Kõkõpäält tull' koolitarõ' val-mis tetä' ni müübliga täütä'. Maja töösõ kõrra pääle säe-ti sisse internaat (*õpilaskodu*) oppijidõlõ, direktri ja oppajidõ korteri' ni kooli kantsõlei.

Alomadsõ kõrra pääle tet-ti maja ütte otsa klassitarõ', töistõ tüüopmisõ-oppamisõ ruumi': üte' savianomidõ tegi-jilõ (keraamikidõle) üteh trei-dauduga, töösõ' puu- ja ravva-tüüopjilõ üteh massinidõga. Kuuli naati oppit vasta võtma 1935. a septembrikuuh.

Ehtüse ja savitüü (keraami-ga) alalõ võeti vasta 16-aas-tatsi ja vanõmbit 6-klassiltsõ kooli lõpõtanu' tsurrõ ni tü-rikkõ. Kuuli tull' anda'-saata' avaldus ja eloluukirotus eesti keeleh – tuuga kaeti ar' perrä ka vinne latsi riigikeele mõist-minõ, selle õt opma tull' naada' eesti keeleh. Vastavõtmiseksa-mist ollgi eestikeeline umava-helinõ jutuajaminõ (vestlus).

Kuul alost tüüd 1. oktoob-ril 1935. Maja amõtlik vallalõ-tegemisõ pido peeti ildampa, 14. detsembril, kohe tull' terv-tüisi tuuma ka haridusminis-teriumi kutsõharidusosakon-na juht Pätsi Voldemar (presi-dendi veli).

Kuuli opmatahtjit oll' hüä pallõ, kõik saaki-s. Edimätsel aastal võeti vasta õnnõ pois-sa. Inämbüs oll' Petseri liinast ja liinatagotsist küllist, oll' ka Võromaalt, veido ka muialt.

9. oktoobril 1935 Päävä-leheh kirotõdi (kiräviis muut-malda) järgmäist: *Petseri ehi-tuse- ja keraamika-tööstuse kooli tuli kohe 40 õpilase ümber. Kool töötab Võmmorski endises lastekodu hoones. Kooli ülesan-*

deks on, tõsta senise kausi- ja potitõöstuse kvaliteeti. Ühtlasi antakse õpilastele ehitustehni-lisi oskusi.

Ehtüsmeistridõ ja kausitreiälidõ kuul

Keraamiga eriala pääle võeti vasta ka tütrikkõ. Kooli kur-sus pidi edimäse kava per-rä olõma kolmõaastanõ, mia muudõti peräst ar' nelä-aas-tatsõst. Pääle lõpõtamist, kol-mõaastast eriala pääl tüütä-mist ni kutsõeksami õiõnda-mist võidsõ saia' umal tüüalal meistrikutõsõ (meistritasõmõ saamisõst pidi olõma vähämbalt 25-aastanõ). Kinkõl huvvi edesi oppi', tuu sai pääle koo-li lõpõtamist ni vaheeksamidõ ar'tegemist astu' sisse güm-naasiummi, õt peräst Talina Tehnigaulikuuli opma minnä'.

Pääle erialatiidmistõ opati koolih vil' ka üldopiainit: eesti, inglüse ja säksa kiilt, matemaat-ikat, füüsikat, muusikat, anti kihälist ja sõalist kasvatust. Ehtüsosakonnah oll' võimalus oppi' kogoni säitsmel tüüalal: ehtüspuusepäst, müürsepäst, pottsepäst, kiviragojast, ehtüs-tislerist, -laudsepäst ni -lukk-sepäst. Keraamigaosakonnah sai oppi' peenembät savi-tüüd ni ehtüskeraamikat. Pee-nembä savitüü erialal opja pidi mõistma savi-, vajanss- ni maijoolikaanomidõ treimist ja kaunstamist, ka' klaasano-midõ valamist-pressmist. Opti ka harilikumbidõ portsõlana-nomidõ pressmist.

Kuigi oppijidõl oll' kohustus oppi' ka mustridõ vällämõt-lõmist (kavandamist) ja ano-midõ ilostamist, kooltõdi näist siski välläõpnu' oskustüülsõ', mitte kunstnigu'. Ehtüskeraa-miga erialal opati ehtüsmatõrjalõ tundmist ja valmsta-leheh kirotõdi (kiräviis muut-malda) järgmäist: *Petseri ehi-tuse- ja keraamika-tööstuse kooli tuli kohe 40 õpilase ümber. Kool töötab Võmmorski endises lastekodu hoones. Kooli ülesan-*

„Active Village“ edendab aiandusvaldkonna väikeettevõtlust

Märtsis 2019 algas piiriülese koostöö projekt „Improving competitiveness of rural SME's by teaching innovative eco-technologies and farming practices, fostering cross-border contacts and creation of infrastructure adding value to the farm products – Active Village“ (ER94), mille siht on edendada piiriülese koostöö tihendamise ja tootearenduse abil aiandusvaldkonna väikeettevõtlust.

Projekti juhtpartner on MTÜ Setomaa Liit (Eesti), partnerid Räpina Aianduskool (Eesti) ja MTÜ „Efektiivse põllumajanduse ja aianduse keskus“ (Venemaa).

Projektis on kavandatud kaks vastastikust õppereisi, kolm ühisseminari, osalemine kolmel laadal, koolitusprogramm aiandusvaldkonna ettevõtjatele ning üks ühine õppereis Leningradi oblastisse. Tänu projektile valmivad aiandusvaldkonna väikeettevõtjate jaoks ka vajalikud tootmishooned. Obinitsas renoveeritakse ja sisustatakse tühjalt seisv endine laut külmutuskuseks, Räpina aianduskool saab uuendusliku kastmisüsteemi ning Pihkva oblastis ehitatakse ja sisustatakse tootearenduskeskus.

Projekt „Active Village“ kestab 30 kuud, projekt lõpeb

Projekti „Active Village“ partnerluslepingu allkirjastamine: (vasakult) Räpina aianduskooli direktor Kalle Toom, Setomaa Liidu juhatuse esimees Margus Timmo, Efektiivse põllumajanduse ja aianduse keskuse juhataja Anna Voichenko.

Foto: Urmas Roht

2021. aasta septembris.

Projekti kogueelarve on 426 645,00 eurot, millest 383 980,50 eurot on Eesti-Venemaa piiriülese koostöö programmi 2014–2020 toetus. MTÜ Setomaa Liidu oma-

osalust kaasfinantseerib Setomaa arenguprogramm 9680,50 euro ulatuses.

Eesti-Venemaa piiriülese koostöö programmi 2014–2020 eesmärk on edendada piiriülest koostööd Eesti Vaba-

riigi ja Vene Föderatsiooni vahel.

Programm täiendab Euroopa Liidu ja Venemaa üldisi suhteid, mis keskenduvad abikõlblikele piirialadele mõlemal pool piiri.

Lisainfo ja kontaktid

- Margus Timmo, tel 5622 2886, info@setomaa.ee
- <https://www.setomaa.ee/kogukond/eesti-vene-koostooprojekt-active-village>

Toetus puuetega inimeste eluaseme kohandamiseks

Seoses Euroopa Regionaalarengu Fondi meetme tegevuse „Puuetega inimeste eluaseme füüsiline kohandamine“ taotlusvooru avanemisega ja toetuse taotlemise võimalusega läbi kohaliku omavalitsuse, võtab Setomaa Vallavalitsus vastu taotlusi Setomaa valla erivajadustega elanike eluruumi kohandamiseks.

Taotlusi koos lisadokumentidega on võimalik esitada perioodil 04.04 – 31.05.2019.

Toetuse eesmärk on tagada puuetega inimestele paremad elamis-, õppimis- ja töötamistingimused. Kohandamise tulemusena paraneb puuetega inimeste iseseisev toimetulek ja väheneb abistajate hoolduskooormus.

Eluruumi kohandamise toetust on õigus taotleda isikul, kelle rahvastikuregistrijärgne ja tegelik elukoht on aastaringseks elamiseks ette nähtud eluruum Setomaa valla haldusterritooriumil, kellel on puue puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse tähendus, kes vajab eluruumi kohandamist puudest tulenevate erivajaduste tõttu.

Kohandada saab Setomaa vallas asuvat aastaringseks elamiseks sobivat eluruumi või ruumide kogumit, sealhulgas abiruumid, mis on toetuse taotleja rahvastikujärgne ja tegelik elukoht ning on tema enda või tema pereliikme (sealhulgas sugulase) omandis, kaasomandis või kasutuses üürilepingu alusel.

Toetatavateks tegevusteks on liikuvusega seotud toimingute (sealhulgas eluruumi sissepääsu, hoone välisukse ja eluruumi vahelise käigutee, hoone ja selle territooriumile sissepääsu või piirde kohandamine), hügieeni- ja köögitoimingute parandamine.

Taotluse blanketid on saadaval Setomaa valla kodulehel ja valla teeninduspunktid. Taotlus koos kohustuslike lisadokumentidega tuleb digitaalselt allkirjastatuna esitada Setomaa Vallavalitsuse e-posti aadressile vald@setomaa.ee, paberkandjal taotlused Setomaa Vallavalitsuse kantsleisese või Setomaa valla Meremäe, Mikitamäe ja Luhamaa teeninduspunktidest hiljemalt 31.05.2019.

Miks mahe on lahe?

Lõuna-Eesti Toiduvõrgustik on kohalike talude loodud tulundusühistu, mis varustab kohvikuid-restorane, Biomarketite, Mahemarketite, Coop, Selveri ja väiksemate ökopoodide köögiviljalehte mahekraamiga kaheksandat aastat. Põhiliselt on ostjad Tallinnas ja Tartus. TÜ Lõuna-Eesti Toiduvõrgustik juhatuse liige, ostu-müügi spetsialist Andres Soots selgitab mahetoodete müügi tagamaid.

Miks tarbija eelistab mahedat, kuigi hind on tavatoodetest kallim?

Maheköögiviljad on tervislik, puhas pritsitavate kemikaalide jääkidest. Mahetootjad kasutavad kunstväetiste asemel looduslikke vahendeid (vahekuultuurid, haljasväetised, orgaanilisest toorainest nt vetikad, maheväetised jne). Müürkemikaalide asemel kasutatakse looduslikke tõrjevahendeid. Lisaks toimub kultuuride planeerimine mitu aastat ette, vajalik on vahekultuuride kasvatamine mullaviljakuse parandamiseks. Kuna looduslike võtete sekkumise efektiivsus on siiski madalam kui tavatootmisel, siis on mahetootjal vaatamata pingutustele oht ka saagist sootuks ilma jääda. Selline risk kajastub paratamatult ka toodete hinnas. Ka ei saa mahetalu müüda toodet haljasväetise kasvuaastal, kui saadavaks kasuks on ainult põllu väetamine.

Olulise ostuargumendina on sageli mahetoodete maitse- ja värviomadused paremad kui tavatoodetel. Ning soetades mahekaupa, toetab ostja looduslikku majandamisviisi. Kuna mahetoodete turuosa on kasvav ning mahepõllumajandusmaa osakaal Eestis tõuseb, muutub mahetoitu eelistades meie kõigi elukeskkond puhtamaks.

Kui paljude talude ja kasvatajatega koostööd teete? Kas see ring võiks laieneda?

Kasvatajaid, kes läbi aasta kaupu pakuvad, on umbes 30–35. Neist mõned on hooajakaupadega varustajad. Teatud toodetele otsime ka pakkujaid juurde. Olemasolevad talud on tublid ning koostöös soovime edaspidi rõhku panna sellele, et ka mahetoode oleks pakendis ilusama, kaubanduslikuma välisusega, vajadusel pestud kujul ning atraktiivse pakendi ja sildiga. Vajalik arengusuund

on säilitustingimuste parandamine, et mahetoodet oleks poletitel saadaval ka talve teises pooles ja varakevadel.

Milline on pakutav sortiment ja milliseid mahetoodeteid ostetakse rohkem?

Pakutav sortiment kujuneb talude koostöös. Toodete plaan, mida talud kasvatavad, pannakse paika juba talvel, enne hooaja algust. Enamasti lähtutakse klientide soovide ja eelmise hooaja müügitrendidest.

Populaarsemad on olnud mugulsibul, küüslauk, kartul, porgand, roheline sibul, õun, tomat, kirsstomat, marjad-seened ning talveperioodil külmutatud marjad.

Oodatud on kindlasti töeldatud ja valmistoodete portfelli laienemine.

Kuidas mahe talukaup klientideni jõuab?

Olenevalt hooajast on tellimine veebikeskkonna vahendusel 2–3 korda nädalas. Praegu saavad kliendid kauba käte esmaspäeval ja neljapäeval, taludest veetakse vastavalt tellimustele pakitud tooted kokku, korraldatakse transport ja ostjad saavad oma soovitud kauba kätte.

Küsis KAJA KESKÜLA

Allkirjastati suuremahulise investeringu- projekti „SME Access“ toetusleping

28. märtsil allkirjastasid Eesti-Vene piiriülese koostöö projekti „SME Access“ toetuslepingu projekti juhtpartner Setomaa vald ja Eesti-Vene programmi korraldusasutuse juht Ege Ello.

Projekti „SME Access“ eesmärk on edendada kohaliku väikeettevõtlust, parandada teede infrastruktuuri, rajada uusi turuplatse ning anda piiräärsetele ettevõtjatele uusi teadmisi.

Projekti raames kaetakse mustkattega Värskä ja Saatse vaheline teelõik kuni Saatse piiripunktini ja rekonstrueeritakse Gverston-Krupp-Kulje tee esimene etapp Petseri rajoonis. Kokku rekonstrueeritakse enam kui 20 kilomeetri ulatuses maanteed.

Setomaa valda luuakse kolm kergliiklusteed ja rekonstrueeritakse kolm parklat.

Samuti rajatakse Petseri linna turuplats ning soetatakse Värskä turuplatsi müügiletid.

Enam kui 30 väikeettevõtjat ja kohalikku talupidajat nii Eestist kui Venemaalt saavad tulevikus kasutada oma äritegevuses heal tasemel kohalikku teedevõrku ning turuplatse.

Projektis osaleb Eesti poolt lisaks Setomaa vallale ka Maanteeamet.

Venemaa poolel koordineerib projekti tegevusi Pihkva oblasti majandusarengu ja investeringupoliitika komitee, kes korraldab ka ettevõtete teadmiste ja oskuste parandamisele suunatud tegevusi. Lisaks on partneriteks ka Petseri rajooni administratsioon ja Pihkva oblasti transpordi ja teedevõrgu komitee.

Kogu projekti maksumus on 5 050 000 eurot, millest ca 80% ehk 4 039 721,80 eurot rahastatakse Eesti-Vene piiriülese koostöö programmist.

2021. aastal on projekti lõpuks paranenud teede olukord Setomaal ja Petseri rajoonis, suurenenud on osalevate piirkondade võimekus edendada traditsioonilisi ettevõtlusvorme ja seeläbi on paranenud regiooni sotsiaalmajanduslik olukord.

Eesti-Vene piiriülese koostöö programmi 2014–2020 eesmärk on edendada piiriülest koostööd Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni vahel, et soodustada sotsiaalmajanduslikku arengut mõlemal pool ühist piiri.

Lisainfo ja kontaktid

- vallavanem Raul Kudre, tel 525 6695, e-post raul.kudre@setomaa.ee
- majandusspetsialist Lauri Saar, tel 520 4526, e-post lauri.saar@setomaa.ee
- Programmi koduleht on www.estoniarussia.eu

Setomaa Vallavolikogu istung 28.03.2019 Meremäel

■ Otsustati osaleda MTÜ Kagu Ühistranspordikeskus partnerina Euroopa Sotsiaalfondi taotlusvooru meetme „Tööturul osalemist toetavad hoolekandeteenused“ tegevuse „Eakatele, erivajadustega ja toimetulekuraskustega inimestele ning nende pereliikmetele töölesaamist toetavad hoolekandeteenused“ projektis „Sotsiaaltransporditeenuse korraldusmodelite testimine“.

■ Kehtestati Setomaa valla koorte ja kasside pidamise eeskiri.
■ Muudeti Setomaa Vallavolikogu 23.11.2017 otsust nr 13 „Võrumaa Omavalitsuste Liidu liikmeks astumine, esindajate ja nende asendajate nimetamine“, VOLi üldkoosoleku liikme Imre Liivago asendusliikmeks nimetati Einar Oinak.
■ Kinnitati revisjonikomisjoni tööplaani.
■ Anti luba OÜ-le K-Triple Linda kinnisasja omandamiseks

Toomasmäe külas, pindalaga 11,10 ha, kinnistu registriosas nr 34338.
■ Anti luba Westmore OÜ-le Kipresoo kinnisasja omandamiseks Varesmäe külas pindalaga 14,89 ha, kinnistu registriosas nr 11112550.
■ Otsustati lugeda tuvastatuks Obinitsa külas asuva kuuri peremehetus ja võtta kuur arvele Setomaa valla omandina.

SPORT

Daisy Kudre maailma viies!

Rootsis Piteas 19.–24.03 toimunud suusaorienteerumise MMil saavutas Daisy Kudre sprindidistantsil 5. koha. Kaotades võitjale Tove Alexanderssonile (Rootsi) 1.14, jäi Daisyt medalist lahutama 44 sekundit.

Teistel distantsidel saavutas Daisy lühiraja 7. ja tavaraja 11. koha. Teatevõistlusel koos Doris Kudre ja Epp Paalbergiga tuli 5. koht.

Lisaks Daisyle kuulusid Eesti koondisse Värskas OK Peko liikmed Doris Kudre, Kevin Hallop ja Mattis Jaama ning nende kohad tiitlivõistlusel olid järgmised:

Doris Kudre sprindis 23.,

lühirajal 23., teates 5. koht;

Mattis Jaama lühirajal 13., sprindis 21., tavarajal 23., teates 9. koht;

Kevin Hallop tavarajal 24., sprindis 25., lühirajal 32., teates 9. koht.

Samas toimunud noorte EMil esindasid Eestit Värskas OK Peko noortest Olle Ilmar Jaama, Timo Kudre ja juunioride MMil Mari Linnus.

Parima tulemuse sõitis välja Olle Ilmar Jaama, olles lühirajal 6., sprindis 7., tavarajal 14., teatevõistluses 5. kohal.

Timo Kudre sai lühirajal 19., sprindis 30. koha. Mari Linnus sai sprindis 18., tavarajal 32. koha.

Daisy Kudre saavutas MMil viienda koha.

Foto: Raul Kudre

Ülemaailmne orienteerumispäeval Setomaal

15.–21. mail toimub ülemaailmne orienteerumise nädal, mille raames saab Setomaal liikuda kaardiga valla kolmes kohas:

15. mail Mikitamäe kooli juures kella 11–15;

16. mail Värskas keskus kella 12–18;

21. mail Meremäe kooli juures kella 12–16.

Rahvusvaheline orienteerumispäeval (IOF) kutsutakse kõiki liikuma kaardiga!

2018. aastal osales üle maailma orienteerumispäeval 349 052 inimest.

Liikumine kaardiga on jõukohane kõikidele, ole mees või ole naine, ole noor või ole eakas, ole õpilane või ole vallavanem!

Tulemas on Euroopa Parlamendi valimised

Euroopa Parlamendi valimised toimuvad Eestis 26. mail, e-hääletamine ja eelhääletamine algab 16. maist.

16.–19. maini toimub eelhääletamine maakonnakeskustes riigi valimisteenistuse määratud jaoskonnas. Hääletamine algab kell 12 ja lõpeb kell 20.

20.–22. maini toimub eelhääletamine kõikides jaoskonnades. Eelhääletamine toimub kõigis valimisjaoskondades kella 12–20. Toimub ka hääletamine väljaspool elukohajärgset valimisjaoskonda. Hääletamine valija asukohas, kinnipidamiskohas, haiglas ja ööpäevases hoolekandeaustuses korraldatakse ajavahemikus kella 9–20.

Euroopa Parlamendi valimiste elektrooniline hääletamine algab 16. mail kell 9 ja kestab kuni 22. mail kella 18-ni. Hääletada saab aadressil www.valimised.ee. Tuletame meelde, et valija peab veenduma, et tema arvuti on korras, ning ID-kaardi ja koodide andmine teiste inimeste kätte ei ole lubatud. Elektroonilist häält on võimalik eelhää-

letamise ajal muuta, sel juhul jääb kehtima hilisem häält. Kui valija soovib ikkagi hääletada pabersedeliga, siis elektroon-

iline häält kustutatakse. Valimispäeval oma e-häält enam muuta ei saa.

Valimispäeval, 26. mail on

kõik jaoskonnad avatud kella 9–20, siis saab hääletada vaid oma elukohajärgses jaoskonnas.

Setomaa valimisjaoskondade hääletamisruumide asukohad:

Valimisjaoskond nr 1

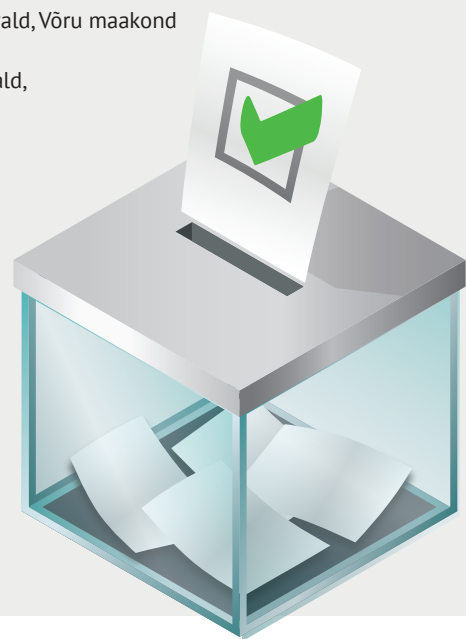
- Värskas Kultuurikeskus, Pikk tn 12, Värskas alevik, Setomaa vald, Võru maakond (valimispäev, esimene ja teine eelhääletamise päev);
- Saatse Raamatukogu, Saatse kool, Saatse küla, Setomaa vald, Võru maakond (kolmas eelhääletamise päev);

Valimisjaoskond nr 2

- Mikitamäe Teeninduspunkt, Mäe tn 27, Mikitamäe küla, Setomaa vald, Võru maakond (valimispäev, esimene ja teine eelhääletamise päev);
- Lüübnitsa Külakeskus, Uus tn 2, Lüübnitsa küla, Setomaa vald, Võru maakond (kolmas eelhääletamise päev);

Valimisjaoskond nr 3

- Meremäe Teeninduspunkt, Meremäe vallamaja, Meremäe küla, Setomaa vald, Võru maakond (valimispäev ja esimene eelhääletamise päev);
- Obinitsa Külakeskus, Külakeskuse, Obinitsa küla, Setomaa vald, Võru maakond (teine eelhääletamise päev);
- Collade tolliagentuur, Männi, Lütä küla, Setomaa vald, Võru maakond (kolmas eelhääletamise päev).

Elukoha registreerimine

2019. aasta Riigikogu valimistel saadeti postiga 367 044 valijakaarti, millest Siseministeeriumile tagastati ligikaudu 7000. Peamisteks põhjusteks olid postkasti puudumine või isikute mitte elamine rahvastikuregistris märgitud aadressil.

Rahvastikuregistri seaduse § 68 kohaselt on isik kohustatud tagama rahvastikuregistris enda ja oma alaealiste laste ning eestkostetavate elukoha aadressi olemasolu ja õigsuse. Inimene on kohustatud esitama oma andmed rahvastikuregistrisse pärast uude elukohta kolimist, rahvastikuregistrist valed andmete leidmisel või elukoha andmete puudumisel.

Rahvastikuregistris peavad kajastuma inimeste **kehtivad ja korrektsed elukohaandmed**, et riigi ja omavalitsused saaksid täita elanike ees oma kohustusi.

Inimesed peavad hoolitsema registrisse kantud andmete õigsuse eest nii Eestis kui välisriigis asuva elukoha puhul.

Rahvastikuregistrisse kantud elukoha andmetel on õiguslik tähendus Riigikogu, Euroopa Parlamendi ja kohaliku omavalitsuse volikogu

valimistel, rahvahääletustel ja -küsitlustel, mille korraldamisel võetakse need aluseks. Samuti on andmetel õiguslik tähendus nii omavalitsuse eelarvesse laekuvate maksude tasumisel kui ka avaliku ülesande täitmisel.

Elukoha registreerimine on vajalik, et riigi ja kohaliku omavalitsuse asutused saaksid osutada oma territooriumil elavatele elanikele avalikke teenuseid ning tõhustada teabevahetust ja koostööd. Omavalitsus saab vajalikus mahus teenuseid osutada siis, kui on tagatud maksude laekumine elanikelt ning on teada, kui palju inimesi on omavalitsusüksuse oma alalise elukohana registreerinud.

Kuna mai lõpus on tulemas Euroopa Parlamendi valimised, hakkab siseministeerium aprilli lõpus uuesti saatma valijakaarte. Selleks, et valijakaart ikka õige isikuni jõuaks, palume kõigil elanikel oma rahvastikuregistris olevad aadressid üle kontrollida, vajadusel korrastada ning kindlasti paigaldada postkast, kui seda mingil põhjusel ei ole. Kontrollida tuleks ka seda, kes on teile kuuluvasse ruumi sis-

se kirjutatud. Kui teile kuuluvasse ruumi on sisse kirjutatud isikud, kellel ei ole õigust seal elada ja kes reaalset ka ei ela seal, siis on teil õigus nõuda nende väljakirjutamist. Tihtipeale jäävad eakad kodanikud ilma üksi elava pensionäri toetusest, kuna nad ei ole isegi teadlikud sellest, et keegi on veel nende ruumi sisse kirjutatud.

Ka vallavalitsuse kantsleil teeb igapäevaselt tööd rahvastikuregistris olevate aadresside korrastamisega.

Aprillikuu jooksul hakkame ühendust võtma nende isikutega, kellele riigikogu valimiste eel valijakaart kohale ei jõudnud. Põhjuseks siis kas postkasti puudumine, vigane

elukoha aadress rahvastikuregistris või see, et isik ei elagi registris oleval aadressil.

Vigase aadressi puhul on tavaliselt tegemist aadressiga, kus puudub hoone. Rahvastikuregistri seaduse § 94 lg 2 kohaselt, kui isiku elukoha aadressina on rahvastikuregistrisse kantud aadress, kus puudub aadressiobjekt, lõpetab kohaliku omavalitsuse üksus isiku elukoha andmete kehtivuse rahvastikuregistris.

See tähendab seda, et kui varasemalt jäeti isikule valla täpsusega aadress, siis uue seaduse järgi jäävad aadressi andmed tühjaks. Sama kehtib ka omaniku õigustatud nõudmisel elukoha andmete muutmisel.

Pane tähele!

Oma elukoha andmetega rahvastikuregistris saate tutvuda kodanikuportaalis www.eesti.ee või siis pöördudes vallavalitsuse kantsleil töötajate poole:

- Margarita Kõdala, kantsleispetsialist Värskas, e-post: vald@setomaa.ee, tel 796 4733;
- Raili Möttus, kantsleispetsialist Mikitamäe teeninduspunktis, e-post: raili.mottus@setomaa.ee, tel 795 4433;
- Helle Palok, vallasekretäri nõunik Meremäe teeninduspunktis, e-post: helle.palok@setomaa.ee, tel 785 6666.

Setomaa valla koerte ja kasside pidamise eeskiri

(lühendatud versioon)

Setomaa Vallavolikogu määrus nr 9, Meremäe 28.03.2019

Määrus kehtestatakse kohaliku omavalit-suse korralduse seaduse § 22 lõike 1 punk-ti 362 alusel.

§ 3. Looma pidamine ja hoidmine

(1) Looma on lubatud pidada hoones ja piiratud territooriumil selle territooriumi omaniku loal või muu õigustatud isiku nõusolekul. Territoorium peab olema pii-ratud nii, et loom sealt omal tahtel välja ei pääseks. Loomapidajal tuleb välistada looma ärajooksmise ja inimestele või teis-tele loomadele kallaletungimise võimalus. (2) Koera pidamisel õues tarastatud või muul moel eraldatud territooriumil on loomapidaja kohustatud paigaldama ter-ritooriumi sissepääsu juurde nähtavale kohale sildi, mis teavitab sisenejaid koe-ra olemasolust. Loomapidaja peab tagama ametiülesandeid täitva isiku ohutu pääse-mise territooriumile. (3) Looma pidamine ei tohi häirida ava-likku korda ega teisi loomi. Loomapida-ja vastutab looma tekitatud kahju eest, välja arvatud juhul, kui looma kasutatakse õigusvastase tegevuse takistamiseks. (4) Looma on keelatud hüljata, vigastada, abitusse seisundisse jätta, tekitada valu ja vältitavaid füüsilisi ja vaimseid kannatu-si, põhjustada looma hukkamist või pan-na toime muud looma suhtes lubamatut tegu. (5) Korterelamus lähtutakse looma-pidamisel lisaks käesolevale eeskirjale ka korteriühistu põhikirjast, kodukorrast ja muudest elamu ühist haldamist käsitleva-test dokumentidest. (6) Kui loomapidajaks on juriidiline isik, on tal kohustus määrata looma heaolu eest vastutav isik. (7) Loomapidaja peab välistama kaasko-danike või teiste loomade häirimise või ohustamise või neile kahju tekitamise looma poolt.

§ 4. Loomaga avalikus kohas viibimine

(1) Looma tohib viia avalikku kohta jalut-srihmaga või kandmisvahendis, taga-des inimeste ja teiste loomade ohutu-se. Loomapidaja peab tagama järelevalve käitumise pooldest ohtliku koera üle, kes peab avalikus kohas viibimisel kandma suukorvi. (2) Jalutusrihmaga ohjamata koeraga võib avalikus kohas viibida inimasustusest eemalasuvates kohtades ning koerte tree-nimisaladel, kui on tagatud loomapidaja pidev järelevalve koera üle ning võima-lus koer vajaduse korral koheselt jalutus-rihma külge kinnitada. (3) Koeral on lubatud jalutusrihmata viibi-da avalikus kohas vaid teenistusülesanne-te täitmisel. (4) Ühistranspordis peab koer olema ohja-tud jalutusrihmaga ja kandma suukor-vi, välja arvatud koerad, kes on süles või kandmisvahendis. (5) Kasse on lubatud ühistranspordis vedada kandmisvahendis, mis ei ohusta looma tervist ja on põgenemiskindel. (6) Looma jätmine järelevalveta avalikku kohta on üldjuhul keelatud. Koera tohib jätta avalikku kohta mitte kauemaks kui pooleks tunniks suukorviga ja lahtipääse-mist välistaval viisil, mis ei ohustata koera tervist, avalikku korda, liiklust, inimesi ja loomi. (7) Loomapidaja ei või loomaga viibida avalikus kohas, kuhu on paigutatud vastav loomaga viibimist keelav märk. (8) Käesoleva paragrahvi lõigete 1, 4 ja 7 nõudeid ei rakendata vaegnägija juht-koera ja teenistusülesannet täitva erikoo-lituse saanud teenistuskoea kohta.

§ 5. Loomapidaja kohustused

(1) Loomapidaja on kohustatud: 1) tagama loomale liigikohased pidamis-

Foto: Mauri Laurits

tingimused, piisavas koguses vett ja toitu; 2) järgima veterinaar- ja hügieeninõu-deid, sealhulgas koheselt koristama looma poolt tekitatud reostuse avalikus kohas; 3) võtma tarvitusele meetmed, välista-maks looma ärajooksmise ja inimestele või teistele loomadele kallaletungimise võimaluse; 4) looma teadmata põhjusel hukkamisel pöörduma veterinaarasutuse või litsent-seeritud veterinaararsti poole hukkamise põhjuste selgitamiseks; 5) inimest või teist looma hammustanud loomast koheselt teatama Veterinaar- ja Toiduametile; 6) laskma marutaudi vastu vaktsineeri-da kolme kuu vanuse looma ja hilisemad vaktsineerimised tegema veterinaararsti poolt määratud tähtajal, loomapidaja on kohustatud pädeva ametiisiku nõudmisel esitama talle vaktsineerimist kinnitava tõendi; 7) järgima muid õigusaktidega loomapida-misele kehtestatud nõudeid. (2) Loomapidajal on keelatud: 1) viia looma üldkasutatava asutuse ruumi või territooriumile, kuhu on paigaldatud vastavad keelumärgid; 2) viibida loomaga rahvakogunemistel ja avalikel üritustel, v.a selleks ettenähtud kohtades; 3) lubada loomal reostada hoone ühis-kasutuses olevaid ruume ja territooriumi; 4) ujutada ja pesta looma avalikes supluskohtades; 5) nakkusohtlikult haige looma viimine avalikku kohta. (3) Käesoleva paragrahvi lõike 2 punkti 2 ja 3 nõudeid ei rakendata vaegnägija juht-koera ja teenistusülesandeid täitva eri-koolituse saanud teenistuskoea kohta.

§ 6. Looma vaktsineerimine ja märgistamine

Loomapidaja on kohustatud laskma koe-rad ja kassid vaktsineerida ning vajadu-sel laskma märgistada tegevusluba oma-va veterinaararsti poolt paigaldatava mikrokiibiga.

§ 7. Hulkuvad loomad

(1) Hulkuvate loomade püüdmist korral-dab vallavalitsus, (2) Loomaomaniku kindlakstegemist, var-jupaika toimetamist, varjupaigas pida-mist, uue omaniku otsimist ning looma-de hukkamist korraldab varjupaiga pidaja. Varjupaiga pidaja peab esitama nõudmisel vastavate volituste olemasolu tõendava dokumendi. (3) Hulkuvad loomad püütakse kinni ja toi-metatakse varjupaika. Varjupaiga pidaja on hulkuva looma kinnipüüdmisel kohus-

tatud kontrollima looma märgistust loo-mapidaja kindlakstegemiseks. Kui märgis-tuse abil on võimalik loomapidaja kind-laks teha või kui varjupaiga pidajale on loomapidaja teada, siis on ta kohustatud viivitamata teatama loomapidajale looma leidmisest. Kui loomapidajat ei ole võima-lik kindlaks teha, loomaomanikuga ei ole võimalik kontakteeruda või kui identifit-seeritud looma ei ole võimalik loomaoma-nikule kohe tagastada, siis toimetatakse loom varjupaika. (4) Hulkuva looma püüdmise ja varjupaika toimetamise kulud tasub loomapidaja. (5) Hulkuva looma söötmist ja jootmist kestusega üle ühe nädala ning samaaeg-selt alalise võimaluse loomist looma vii-bimiseks oma elu- või abiruumides või õuealal, aga ka korterelamu üldkasutata-vates ruumides käsitletakse loomapidami-sena. Sellega tegelevale isikule laienevad loomakaitseadusega ja käesoleva mää-rusega loomapidajale pandud kohustused.

§ 8. Loomade varjupaik

(1) Varjupaika toimetatud looma kontrol-litakse haiguste tuvastamiseks, loom pai-gutatakse karantiini. (2) Kui hulkuv loom ei ole identifitseeri-tav, tuleb omaniku kindlakstegemist alus-tada pärast looma varjupaika toomist. Looma omaniku leidmiseks avaldatakse looma välimuse kirjeldus, leidmise koht ja aeg, soovitavalt ka looma pilt varjupaiga veebilehel. (3) Varjupaik on kohustatud pidama loo-ma varjupaigas vähemalt 14 päeva pärast looma kohta teabe avalikustamist. Kui selle aja jooksul ei ole loomapidajat lei-tud, võib looma üle anda uuele omanikule. Kui loomale ei ole leitud uut omanikku või asenduskodu, võib looma hukata. (4) Omanikuga looma varjupaigas pidami-se, sealhulgas veterinaarülevaatuse kulud tasub loomapidaja. Varjupaika toimetat-ud mikrokiibita looma registreerimise ja märgistamise kulud on looma kättesaa-misel kohustatud tasuma looma omanik. Loomapidaja väljendatud tahteavaldus loomast loobuda ei vabasta loomapidajat kulude kandmise kohustusest.

§ 9. Vastutus ja järelevalve

(1) Eeskirja rikkumise eest karistatakse kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse paragrahvi 663 alusel. (2) Eeskirja nõuete täitmise üle teosta-vad kontrolli vastavalt oma pädevuse-le Setomaa Vallavalitsus ning Politsei- ja Piirivalveamet.

REIN JÄRVELILL, volikogu esimees

Säde ees, häving taga

RIIVO MÖLTER

Lõuna päästeskuse ennetusbüroo nõunik

Tartu Annelinna pääste-komando meeskonnavanem Raul Suits meenutab üht keva-dist ohtlikku kulupõlengut, mida Tartu lähistel kustuta-mas käidi.

„Saime väljakutse kuivati kõrvale ehitatud laohoone juurde, kus vanametalli löika-misel pritsinud sädemetest oli süttinud poolde reide ulatuv kuluhein. Suure tuulega levis põleng kiiresti ja juba enne meie tulekut nägid kaks koha-likku meest hoone kaitsmi-sega kurja vaeva,“ räägib Raul. „Õnneks tuli neile traktori ja veepütiga appi veel üks naab-ruses elav mees ning hooned jäid alles.“

Kuigi ka päästjad jõud-sid kahe autoga üsna kiiresti kohale, oli selleks ajaks kulu-tuli juba laiale kõrrepõllule levinud. Tulekahjule saadi kiiresti piir peale tänu kahe-le õnnelikule asjaolule. Esi-teks oli kuivanud maa juba tahe, põld kandis autot ja nii said päästjad voolikuliini otse masinalt maha panna ning kohe kustutama asuda. Tei-seks jäi leekidele ette kraav, mis võttis põlengu hoogu tub-listi maha. Siiski sai pisikestest sädemetest süttinud põlengus tuleroaks ligi kaks hektarit taimestikku koos seal elavate loomade ja putukatega.

Kui vanasti oli kulupõleta-mine suhteliselt tavapärane nähtus ja mõnel pool osaks maastikuhooldusest, siis nii see juba aastaid enam ei ole. Sihilik kulu süütamine on kee-latud ning ka päästjad puu-tuvad sellega üha harvemi-ni kokku. Päästjate kogemuse kohaselt panevad kulu tahtli-kult põlema ainult igavlevad põnevust otsivad noored või vanast harjumusest ja teadma-tusest eakamad inimesed. Sel-ge on see, et iseenesest oht-likud ja keskkonda hävitavad kulupõlengud ei sütti ja ena-mus neist saab alguse inimeste

endi mõtlematutest tegudest. Näiteks sellest, kui koduümb-ruse või koduõue koristustöö-del süüdatakse lõke tuulise ilmaga, mille toel väljub tuli lõkkeasemest või lendavad sädemed ümbrusele. Või visa-takse auto aknast välja kustu-tamata suitsukoni või tikk, mis teeäärsele krõbekuivale kulule kohe tule otsa paneb.

Nii teavad kogenud pääst-jad igal kevadel, et veidi pärast lumesulamist, kui ilm on mõne päeva olnud tuuline, päike-seline ning kuiv, tuleb oodata väljakutseid rasketele kulu-põlengutele. Nendeks valmis-tudes kontrollitakse maasti-kusõidukite töökorras olekut ning otsitakse välja ja paigal-datakse autodele kulukustutu-se luuad.

Meeskonnavanema Raul Suitsu kodukomando tööpiir-konda jäävad suured Ema-jõe-äärsed luhad, kus põlen-gute kustutamine on erilisel kurnav töö.

Eelmise aasta kevadel saadi väljakutse Tartumaale Luunja uue sadama lähistele, kus luht põlema oli süttinud. Selle süt-timises oli ilmselt süüdi mõni tiku või suitsukoni maha pilla-nud hooletu kalamees.

„Autoga sinna juurde ei saa-nud ja ainuke võimalus oli, kululuud käes, läbi kraavide ja üle mätaste sumbata,“ räägib Raul. „Siis andis väsimus tun-da juba enne põlengupaigale jõudmist.“

Märjal ja soisel pinnasel põlesid kõrged mättad ehk niinimetatud „pokud“, mille otsas kõndida polnud võima-lik. Pokude vahel müttavatel päästjatel oli vahel tunne, et tuli liigub kiiremini kui nemad ise. Ka seal tulid kustutajatele appi kuivenduskraavid, mille taha tule levik kinni jäi. „Poku-depõleng“ jõudis enne kustu-tamist üle hektarilisele alale levida.

Suur osa maastikupõlen-gutest, mille kustutamiseks päästjatel palju aega ja jõudu kulub, saabki alguse just hoo-letust ümberkäimisest lahtise tulega või lõkke tegemisest.

Pea meeles!

■ Lõket tohib teha ainult tuulevaikse ilma või nõrga tuulega (kuni 5,4 meetrit sekundis, mil liiguvad ainult puude peenikesed oksad).

■ Lõkkekoha ümbrus tuleb puhastada põlevmaterjalist ja kulist, et tuli ei leviks taimestikule või turbapinnasesse. Hea mõte on lõkke jaoks kaevata auk, et lõkkeaseme põhjaks jääks tulekindel muld, savi või liiv. Lisaks on kasulik lõkkease ümbritseda mittepõleva pinnase, näiteks liiva või kividega.

■ Lõkkel tuleb olla juures ja valvata, et tuli ümbrusele ei leviks.

■ Lõkke vahetus läheduses peab hoidma käepärast esmased kustutusvahendid. Selleks sobib veega täidetud ämber, kustutusluud, tulekustuti või veega survestatud voolik.

■ Lõkkes tohib põletada ainult puhast puitu ja haljastusjätmeid.

■ Mitte mingil juhul ei tohi põletada lõkkes prügi või kemikaalidega töödeldud puitu, milleks on näiteks mööbli osad. See on tekkiva keskkonnakahju pärast seadusega keelatud.

■ Enne kui lõkkeaseme juurest lahkud, veendu, et lõke on kustunud, või kustuta see ise. Uuesti süttimise vältimiseks kalla lõkkease veega üle või kata see pinnasega.

■ Omavalitsused on kehtestanud lõkete tegemiseks täiendavaid piiranguid. Nende kohta otsige infot omavalitsuste heakorra või jäätmekäitluse eeskirjadest.

■ Tuleohutuslast infot küsi lisaks päästeala infotelefonilt 1524 või uuri, mida ja kuidas tohib lõkkes põletada, internetist keskkonnaministeeriumi teemalehelt www.loke.ee.

Setomaa valla heakorraeeskiri (lühendatud versioon)

Setomaa Vallavolikogu määrus nr 6, Värska 21.02.2019

Määrus kehtestatakse kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 22 lõike 1 punkti 361 ja § 36 lõike 2 alusel.

2. peatükk Heakorra nõuded ja kohustused heakorra tagamiseks

§ 3. Heakorra nõuded avalikus kohas

(1) Üldkasutatavad haljasalad peavad olema niidetud, kõnniteedega piirnevate puude ja põõsaste oksad lõigatud, hekid pügatud, lehed riisutud ning jäätmed ja praht koristatud.
(2) Ühissõidukipeatused ja ühiskondlike hoonete välistrepid peavad olema puhastatud ning talvel teostatud lume- ja libedusetõrje.
(3) Avalikus kasutuses oleva mäguväljaku omanik või haldaja on kohustatud tagama atraktsioonide ohutuse ja heakorra. Mänguväljaku kasutajale potentsiaalselt ohtlikud atraktsioonid tuleb viivitamatult demonteerida või tagada muul viisil nende ohutus. Avalikus kohas paikneva mänguväljaku omanik või haldaja on kohustatud tagama liivakastis liiva väljavahetamise vähemalt üks kord aastas.
(4) Avalikes kohtades toimuvatel rahvaüritustel peab ürituse korraldaja tagama piisava arvu jäätmete kogumisvahendite olemasolu ning ürituse territooriumi ja selle ümbruse korrasdamise 24 tunni jooksul peale ürituse lõppemist. Vallavalitsus võib ürituse korraldajale esitada ka muid nõudmisi, sealhulgas tualettide paigaldamise nõude.
(5) Teedel ja tänavatel liiklev veose vedaja peab kinnitama ja katma veose selliselt, et välistatud oleks veose sattumine teele ja tänavale. Vedaja kohustub esimesel võimalusel koris-

tama peale- ja mahalaadimisel või vedamise ajal maha kukkunud asjad/ esemed, materjalid jms. Ohtlikust reostusest tuleb viivitamatult teavitada Päästeametit ja Setomaa Vallavalitsust.

(6) Sõiduki parkimisel avalikus kohas tuleb jälgida, et see ei takistaks lume- ja libedusetõrje ning heakorratööde teostamist.
(7) Heakorra nõuete tagamiseks on keelatud:

- 1) risustada ja reostada valla territooriumi ning ehitisi;
- 2) kahjustada või lõhkuda avalikku kohta paigaldatud inventari;
- 3) kahjustada haljasalasid või teisi rohealasid ja seal kasvavaid puid, põõsaid ning taimi;
- 4) veekogudes ja veekogude ääres pesta pesu, autot, ujutada avalikus supluskohas lemmikloomi;
- 5) parkida haljasaladel, parkides ja teistes selleks mitte ettenähtud kohtades kinnistu omaniku loata;
- 6) kuhjata sõidu- ja kõnniteele lund;
- 7) prügi mahapanek selleks mitte ettenähtud kohas;
- 8) lõkke tegemine selleks ettevalmistamata kohtades;
- 9) rajada haljastust, istutada puid ja põõsaid avalikku kohta ilma vallavalitsuse kooskõlastuseta;
- 10) kuivatada pesu avalikul maa-alal selleks mitte ettenähtud kohas ja rõdul piirdest ülevalpool;
- 11) korterelamu akendest ja rõdudelt kloppida või harjata vaipu, mööbli ning voodiriideid;
- 12) hoida kütte-, ehitus- või muud materjali tänavaäärses õue osas piirdeaist või hekist kõrgemal või ladustada ja hoida neid väljaspool kinnistu piire (välja arvatud naaberkinnistu omaniku nõusolekul) ja inimesi või vara ohustaval viisil. Erandjuhul, kui kinnistu seda ei võimalda, on lubatud tahke kütuse, ehitusmaterjali mahalaadimine üldkasutataval

alal tingimusel, et eelpool nimetatud teisaldatakse ja ala heakorrastatakse mõistliku aja jooksul ning ei takistata liiklust ja hooldustööde teostamist;
(13) kasutada tuhka või kloriide lume- ja libedusetõrjeks kõnniteel;
(14) parkida romusõidukit või muud ilmselt kasutuses mitte olevat sõidukit või vanarauda avalikul teel või muul üldkasutataval alal. Romusõiduki parkimiseks ja vanaraua hoidmiseks korterelamu maal peab olema maavaldaja luba.

§ 4. Vallavalitsuse kohustused

Vallavalitsus on kohustatud tagama:
(1) valla omandis olevate teede, parklate, teemaal asuvate rajatiste (sh ühissõidukipeatus ja ootekoda) ja haljasalade heakorratööde teostamist;
(2) vajalikul hulgal jäätmemahutite paigaldamise ja nende regulaarse tühjendamise avalikes kohtades;
(3) tänav- ja teeviitade paigaldamist.

§ 5. Kinnistu ja ehitise omaniku kohustused

(1) Kinnistu ja ehitise omanik on kohustatud:
(1) tegema heakorratööd oma kinnistu piires ja hoidma korras ehitised;
(2) eemaldama oma kinnistul puud ja põõsad või nende oksad, mis varjavad liikluskorraldusvahendeid ja nähtavust või takistavad liiklemist teel;
(3) puhastama regulaarselt oma kinnistul paiknevad sadeveekraavid ning truubid;
(4) kindlustama oma kinnistul asuvatele tuletõrje veevõtukohtadele vaba juurdepääsu;
(5) rajama ja korras hoidma prügikonteinerite hoiukohad ning juurdepääsuteed nendeni;
(6) paigaldama hoonele koha-aadressi numbrimärgi ning tagama selle nähtavuse;
(7) eemaldama ehitiste seintelt või piirelt sinna omavoliliselt paigaldatud kuulutused, teated, reklaami ning illegaalse grafiti;

(8) tagama avalikult kasutatava hoone juurdepääsutee ja välitrepi heakorra ja tegema lume- ja libedusetõrjet;
(9) kasutusel mitteoleva ehitise omanik on kohustatud tagama ehitise ja sinna kuuluva krundi heakorra ning vältima ehitise varisemisohtlikkust, sulgema sissepääsud ehitisse või krundile;
(10) niitma tiheasustusalaga piirnevad looduslikku rohumaad, karjamaad ja kasutusest väljas olevat põllumajandusmaad vähemalt üks kord aastas ajavahemikul 5. juuli kuni 5. august.
(2) Tiheasustusalal on kinnistu ja ehitise omanik lisaks käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatule kohustatud:

- 1) hoidma korras oma kinnistu piirdeaia või heki;
- 2) lõikama puude ja põõsaste oksad, mis kasvavad väljapoole kinnistu piire. Tänav ääres kasvavate puude võrad, samuti kõnniteele ulatuvate põõsaste oksad lõigatakse vähemalt nelja meetri kõrguselt;
- 3) hoidma korras hoone ja rajatise ümbruse ning hoone fassaadi;
- 4) eemaldama hoone katuselt, räästast või muudest kohtadest varisemisohtlikud kivid, plaadid, katkise klaasi, samuti lume ja jää;
- 5) tagama tiheasustusalal asuval kinnistul heina niitmise, heintaimedel ei tohi lasta kasvada kõrgemaks kui 20 cm;
- 6) niitma regulaarselt ja hoidma korras oma kinnistu ja avaliku tee vahelise haljasala.

§ 6. Ehitus-, remondi- ja kaevetööde teostaja kohustused

Ehitus-, remondi- ja kaevetööde teostaja on kohustatud:
(1) tagama tööde teostamise ajal heakorra objektil ja objekti teenindamiseks kasutataval alal;

2) vältima objektilt pori, prahi ja tolmu kandumist sõidu-, kõnni- ja kergteele ning naaberkinnistutele;
(3) heakorastama pärast tööde lõpetamist objekti ja selle ümbruse ning taastama tööde käigus rikutud haljastuse ning tee seisundi.

§ 7. Tehnovõrgu omaniku kohustused

Tehnovõrgu omanik on kohustatud:
(1) hoidma korras temale kuuluva tehnovõrgu;
(2) hoidma tehnovõrgu seisundis, mis tagab liiklusohutuse ja teekatte korrasoleku tehnovõrgu asukohas, kusjuures kaevupea peab olema tolmuvea teekattega või haljasalaga ühes tasapinnas;
(3) tähistama ohtlikud kohad turvatuskohade tagamiseks.

§ 8. Müügikoha kasutaja kohustused

Müügikoha kasutaja on kohustatud:
(1) tagama müügikoha ja selle ümbruse puhtuse ning heakorratööde teostamist;
(2) paigaldama müügikoha teenindamiseks vajalikud jäätmemahutid ning korraldama nende regulaarse tühjendamist.

3. peatükk Vastutus ja järelevalve

§ 9. Heakorraeeskirja rikkumine

(1) Eeskirja rikkumise eest karistatakse kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse paragrahvi 662 alusel.
(2) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud väärteo kohtuvälised menetlejad on vastavalt oma pädevusele vallavalitsus ja Politsei- ja Piirivalveamet ning Keskkonnainspektor.

REIN JÄRVELILL,
volikogu esimees

ODONTALIA

Hambaravikabinet avatud
E-R 9.00-16.00
Helista meile!
Tel 7114400
Pikk 30, Värska

- Hambakaariese ennetus ja ravi
- Juurekanali ravi
- Igemete ravi
- Suukirurgia
- Proteesimine
- Soodapesu
- Pärlipesu
- Hammaste valgendamine
- Hambakaunistused
- Erakorraline hambaravi
- kabineti lahtioleku aegadel

Värska kooli lõpetanud, endised ja praegused töötajad!
Olete oodatud tähistama kooli 125. aastapäeva!

KOOLI KOKKUTULEK toimub laupäeval, 15. juunil

Kell 17 registreerimine (koolimajas).
Kell 18 kontsert-aktus (kultuurikeskuses).
Kell 19.30 bankett kutsetega külalistele (kooli sööklas).
Kella 20–03 tantsuõhtu koos ansamblitega Nukker Kukeke ja Sinu Naine. Lisaks üllatusesinejad (kooli võimlas).

Osalustasu 15 €. Maksmine ülekandega: Setomaa Vallavalitsus, Swedbank, EE582200001120245359, selgituseks: kokkutulek, osaleja nimi, lõpetamise aasta. **Maksmine sularahas:** 15. juunil koolimajas.

Tule veeda aega armsate kooli- ja klassikaaslastega, meenuta kooliaega, naudi head muusikat, etteasteid ja loo uusi ning asendamatu mälestusi! Kohtumiseni!

Värska Gümnaasiumi koolipere

Baltica festivali ja festivalõ eelpido' lövvät üles Eesti Folkloorinõvvokogo kodolehelt <https://folkloorinoukogu.ee/baltica/> ja Baltica 2019 kodolehelt www.baltica.ee ja perimüspido Baltica Facebookist <https://www.facebook.com/balticaeesti/>.

Perimüs-peo Baltica eelpido Setomaal

Puulpühäl, 13. aprillil kell 13 Verska kultuuri-keskusõh naas pääle Baltikumi kõgõ suurõba ütids perimüs-peo Baltica Võro maakunna eelpido. Esinemä olli' tulnu' Võro maakunna folkloori- ja perimüs-rühmä' ummi kavvuga', minkõga' nä ka' Baltical esinedä' tahtva'.

LAANEOTSA ANNELA

Perimüs-peo Baltica Võro maakunna eelpidol astõ' üles folklooriansambli Hõpõhelme' ja Meremäe mehe', Mokornulga Leelokoor, folklooriansambli Kuldatsäuk, Öio Seto', segärühm Kannel, Võro naisrühm Tsõör, kapell Kannel, regilauluansambli Koidu Tähed, seto ansambli Helme-kaala', Seto Miihi Summ, leelo-

Öio Seto'

koor Helmine, Verska Muusikakooli pilliklubi. Päävä lõpõtusõs sai' kõik tandsi' ja tandsijilõ mänge' pilliklubi noorõ'. Baltica om ainumas Eestih ollõv perimüspido, mia keskendüs folkloori aoluulisilõ vormolõ, nõstõh päämatsele kotusolõ mi rikkaligu perimüse eheda', vannamuudu ja säadmälä' vormi' ja väärtüse', midä nuu' hindäh alalõ hoitva'. Baltica tunnusõs om autentne sisu, perimüse erinevidõ

vormõ (laul, tands, pillimäng, kombõ' jms) köütminõ ja folkloorirühmi ni ütsikesinejidõ üle-eestiline ütehaardminõ. Baltimaie kõgõ suurõp ütime perimüspido Baltica om Eestih šool aastagal 29. maist kooni' 2. juunini', pääkontsert om 31. mai õdagu Talina Raekua platsi pääl ja 31. maist kooni' 2. juunini' om Tornõ Väläkulõ Talina Vanaliina Päivi aigu püstü pant perimüskülä ja omma' kontserdi'.

Edimäne Baltica festival oll 1987. aastagal Leeduh, tõonõ 1988. aastagal Lätimaal ja kolmas 1989. aastagal Eestih. Festival om õgal aastagal, Balti riigi' kõrraldasõ' festivali kõrdamüüdä. Baltica festivali' toimusõ' CIOFFi (Rahvusvahelisõ Folkloorifestivalõ ja Rahvakunstioranisatsioonõ Nõvvokogo) egiidi all ja toova' kõõ üteh ka' vällämaa külälisi nii Balti riigest ku ka' kavvõbist maist.

Baltikumi kõgõ suurõba ütids perimüs-peo Baltica kõrraldaja Eestih om Eesti Folkloorinõvvokogo. Eesti Folkloorinõvvokogo esindäs Eesti Vabariiki CIOFFi aastagast 1991. Eesti Folkloorinõvvokogo om valdkundliku keskseitsinõ folklooriikumisõ iistvidäjä ja arõndaja, kinkõ tsihis om väärtüstä' perimüskultuuri ja hoita' tuu järepidavüst. Hüvvä kaemist ja kullõmist, oodami teid Baltica pitto!

Laaneotsa Annela pilt

Naase' köögi

OREKHOVA IRINA

Aprillikuinõ päävälämmi om edimäts'e' haina' vällä meeltänu' – naat ja nõgõs omma' paastu aol hüä' maiguandja', pia' õks vasta! Suvinõ värmi- ja maigupallõsus olõ-õi inäp kavvõh. Lihavõõdõh, nii ku külähällgi', and hüämeelid-sõlõ aastaalõ huugu mano.

Seto köögilisõ' valmistu' suvõs hoolõga'. Kuuhtüüh Edina Csüllõgiga' sai' valmis väiko' söögiteemalisõ' filmikõsõ', koh Setomaa söögisõbra' tei' lihavõõtlavvalõ perändsüüki: sõira, sibulapiirakut, sülti ja hämmätüst. Nuidõ man olõ-õi kõgõ tähtsõp retsept, a nuu' jutu', midä šookandi perimüse-kandja' söögitegemisõ man kõnõlõsõ' ja midä nä mäleh-täse' innidest aast ja ummilõ latsilõ edesi andva'.

Võisi' üldä', õt kõgõ tähtsõp söögi man om siih seto kiil. Ilma seto keeleldä', mõt-sa ja põllulda' sünnüsü-i' ka' seto küüki. Seto söögifilmikesai' tett Põhamaie ministridõ nõvvokogo abiga' projekti SANA raamõh.

Huvtav ütehkõkkaminõ oll märtsikuu viimädsel pääväl Iti Leeväköögi. Kohki' kümme pernaist proomõ' taimist saad

Kokkaminõ Ilvese Eveliniga.

kraamist tetä' huvtavvi süüke, õt keväjä olõs kergep ja rõõmulitsõp olla' – peedi-mafa smuuti, põrknuuug, kaarahelbe müsli, halja' kaarapannkoogi', kikõrherne paatskatus, midä vällämaal hummusõs kutstas jt. Juhõndajas oll Evelin Ilves, julgõstusõs hõste kasvatõ pini Schubert, kiä' kül' jäi' koollusolõ ildas, a õgas tuu pernaisi hiidütä-äs

– retsepti' ja söögikraam oll olõmah, mi naksi ummapääd tegemä ja peräkorra läts kõik hõste, süük sai hüä, illos ja muidogi' kihäle kerge.

Leeväköögi pernaane Iti Toom ütäl, õt tälle miildü jo tuu, õt Evelini pää löikas nii ku maapernaisel – tä mõtõl kipõstõ vällä, õt midä pannkoogõst perräjäanu' munakõllatsidõga' tetä', ja sai ettetiidmälä' pää-

vä makõsüük itaalia peritoluga' munakreem zabaglione (sabajone), mia olõ-õi midägi' muud, ku pisset muna väiko magusa alkoholiga'. Olõ-õi kül' paastusüük, a hüä makõsüük õks oll. Kauss sai pia puhtast lakut! Setomaal om kanamunnõ ja magusat veine, proomkõ' perrä.

A hüämeelilõ ja opõtlik kuuhekõkkaminõ oll õnnõ

sissejuhatusõs tõsitsõbalõ tüüle – Obinitsa küläkesk-sõ saalih sai' kokko Setomaa söögivaldkunna huvilisõ', kedä tull umajago, kaemalda' tüü-päävälä ja keväjätsele aolõ. Sai ütehkuvuh arota' ja mõtõlda', õt kuvvamuudu edesi, õt saasi' hinnada' tuud, mia om olõmah, ja jovvas ka' tõisi piirkundõga' sammu pitä' ja Setomaad erilidsõ gastronomilidsõ piirkunnana avvu sisse nõsta'. Hüvvi ja murrõmõttiit tuul pääväl oll hulga ja arvamis ka'. Mi mitmõttunnidsõ kõva mõttõtüü võtt kokko Ivika Nõgel. No' või jo tuud nimetä' piaaigu valmis MTÜ Seto Küük arõngukavas, mia avitas aastagil 2019-2024 kursil püsüdä'.

Kokkovõttõs Obinitsah kagonõnu' otsusti':

Söögituutmisõ ja -müümisõga' om suur murõh tuu, õt säädüisandlusõh vai toetusprogrammõh toimuva' väiko-tuutjidolõ ebasoodsa' muudatusõ', liisnalt mõtsu maahavõtmisõga' hõõse' mõtsamafa' ja seene', ilma nuilda' om rassõ seto söögikultuuri ette kujota', maie müümisõga' hõõs traditsioonililõ talopidäminõ ku elolaat, intensiivnõ põlluma-jandus võtt ar' võimalusõ süv-vä' tervüsele hüvvä süüki ja nõrgõstas väikõtuutjit.

Parhillsõh olukõrrah jääs Setomaal puudu kohaligu söögikauba logistikasüsteemist (info, kõrraldaja', kotusõ'), söögi kasvatajidõ, tuutjidõ ja valmstajidõ umavaiholist kuuhtüüst; söögituutjit ja valmssöögipakjit om Setomaal veido, kohalikõ süüke kätte-

saadavus jätt suuvi'.

A Setomaal om alalõ tukõv uma söögitradsitsioon, tiidmisõ' ja mõistmisõ', alalõ om viil aiavilakasvataminõ ja eisma-jandava' talo'. Söögipakjidõ kvaliteet ja mõistmisõ' omma' nõrga'. Mõtsust ja viikõgodõst koat ja püvvet toorainõ om kõigilõ kättesaadav. Umavalt-sus ja ülesetomaalidsõ' organisatsiooni' toetasõ' söögivaldkunda, minkõ arõndamisõs om Setomaal uma' trumbi' – piirkunnah om pallõ suur-üritüisi, Setomaal om hulga mahadat põllumaad, geograafilinõ kotus om hüä, õt arõnda' kuuhtüüd Vinne ja Läti söögivaldkunna esindäjidõga', piiripäälne kotus võimaldas osa võtta' suurõbist söögivõrgus-tikõst (Liivimaa söögitiit, Peipsi Söögihulits).

Keväjätset illos oll MTÜ Seto Küük ja MTÜ Seto Käsitüü Kogo liikmidõ sõit Hiiumaalõ – mi sai tiidä', mäntse' murrõ' ja rõõmu' näil omma', oll huv-tavvi kokkõsaamisi ja kävemi mitmõh ettevõttõh. Mi tundsõ hinnäst sääil hõste, saimi tarkuisi ja hulga oll midä meilgi', no' om midä kotõh edesi mõtõlda'. Reisist pikebält kirotas leheh Kauksi Ülile.

Mi tennä kõgõ parebat bus-siuhiti – Kalmer Lumi hoit meid kindlalt kursil ja hoolits, õt kõik lääsi hõste.

Arõngukava seminar, kuuhekõkkaminõ ja oppõreis Hiiumaalõ sai tettüs teno Piiriveere Liidrilõ ja Seto Köögi ja Seto Käsitüü Kogo ütehkuvuh edesiminekis. Aitumma!

Hüvvi pühhi!

Orehova Irina pilt

Mõsumõskmisõst vanal aol

NASSARI ELVI

Nigu põrmanditki, õs mõsta' vanal aol mõssu kukki sagõ-hõhe, vaest 3-4 vuuri aastah õnnõ. Püüki tetti keväjä ja sügüse, sis ku' inämb aigu oll'.

Talvõl, ku' olõ-s vett, sis mõstaki-s rõivit. Suur rõiva-mõskminõ oll' kimmähe keväjä. Inne suuri pühhi kraamti ar' tarõ' ja moro, kaeti kah, õt kõigil puhta' rõiva' olõsi'. Lihavõõtõ puulpühä küdseti leibä, mõsti põrmandit, käüti sannah ni õdagu minti kerkohe. Arvada' inne lihavõõdõt mõsti ar' ka suurõmba' mõsu'.

Parhillatsõl aol, ku' pia õgah küläh mõstas mõssu massinaga ni pääle om kasunu põlv, kiä tiiäki-i inäp, mia om mõsu-vann vai -tõlv, olõsi üts taadõ-kaeminõ talopernaase tüüpäivä kasulik lugõminõ.

Lää musta mõskõmahe

Veiga vanast, ku siipe vil olõ-s, mõsti tuha vai tuhalipõga. Lauluhki olli' sõna': mõsõ lipõ linkõsta, tuha turuhammista. Lipõ oll' tuha pääl saisnu lehelinõ (leeliseline) vesi, mia mõsk rõiva' hõste puhtast.

Saatserina kandist üles kiro-tõt mälestüste perrä alostõdi mõsumõskmist nii: rõiva' panti suurdõ tõrduhe, poissa rõiva' ala, naisi uma' pääle. Lini-gõotsa' ja tõõsõ' värmilitsõ' osa' jäteti veere pääle, õt värmi annasi-i. Edimält panti tõrduhe 4-5 hamõht, sis kotiga vai hammõjaku seeh tuhk, sis jal' rõiva' – nii kooni ku' tõrdu täüs sai. Sis panti kõgõ üle rõivas ja pääle koti seeh vil üts mõõdutäüs tuhka. Pääle tuud valõti külm vesi ja lasti tunni-jago saista.

Sis lasti tõrdu all olõvast haanist (kraanist) vesi vällä, keedeti ar' ni valõti kuumalt mõsu pääle tagasi. Uma kümme katlatäüt keedeti tuud vett, keedeti nii kavva, kooni tõrdu täüs sai. Sis kääneti naistõ rõividõ alomatsõ' otsa', minkõ' üle tõrdu vällä jäie' (hammõ' kõõ jakuga maha-s sisse), ka tõrduhe ni valõti vil paar katlatäüt kuum vett mano.

Niimuudu havvutõt rõivit tull' peräst mitmõst viist läbi mõskõ', muido jäi tuhk rõividõ sisse. Inäbüiste tetti säänest püüki suvõl, ku' sai rõivit koh suurõmbah viih, järveh vai jõõh mõskõ'-huhta'. Mõsumõskminõ oll' vanast vaivalinõ tüü – vett keedeti pia terve päiv, pia puul süldä puid palotõdi ar'.

Mõsk jäteti tõõsõ pääväni haudumma, tõõsõl pääväl panti mõsu rattidõ (vankri) pääle ni sõidõti Piusa jõõ vai muu suurõmba vii viirde. Üteh panti rattidõ pääle ka mõsu-tõlva' ja mõsupink. Mõnõh paigah ollgi perve pääl (sanna man) joba mõsupink vai mõsu-kivi olõmah. Tõlvaga naati tuu pääl rõivit mütmä.

Rõivakangas koeti vanast õks tukõv, ülti, õt piat jakkuma nii hindäle ku tõlvalõ. Jämme paklanõ ja kahrõh rõivas läts pääle paari mõsukõrda ja tõlvaga kolkmist pallo pehmembäst, ka helehembäst. Vanal aol niiditsit (puuvillat-sit) rõivit pallo olõki-s, inämbäst olli' kõik langadsõ' (linad-

Mõsumõskja' kao man. 1903.

sõ') ja pakladsõ' – nuil olõ-s ka' tuud pelädä', õt kiiteh valgõ kõllatsõst läts.

Villatsit rõivit tohi-s kõva lipõga mõskõ'. Villarõivilõ valõti nõrk lipõ ni tsurmti pehme ar' – tohi-s nuid hõõru' vai tõlvaga utta' (kolki'). Sis ku' rõiva' olli' ar' huhedu', laotõdi mõsu kotoh orsi pääle kuioma, vahel ka aiasaibidõ pääle.

Särgi' olli' säläh säädsähe

Veiga vanal aol, ku' olli' suurõ' perre' ja villa veiga haaru-s, sis rõivit veiga hoiõti – ütte räbikut pidi jakkuma mitmõst-mitmõst aastast (kaskat pia kümnest!), sis räbikit vai pois-sa puulsärke mõstaki-s.

Vanast seto naase' käve' õga päiv linkega, õga tüü man oll' pääh, ka riiht pesseh (sis panti päähhä õks määne halvõmbakõnõ). Suvõl linigõga päävä käeh ineminõ veiga higosi, a' õga sis tervet linkõt mõstaki-s, üle huheti õnne linige keskpaike ni hüä külh. Arvada', õt hainaaol jõõ veereh mõnõ' hammõkõsõ' kah ar' mõsti, mia säälsamah päävä käeh kipõstõ ar' kuivi'. Higõnõmisõ vasta oll' poissa hammil piht (vuudri) kaaldadsõ mant kooni poolõ säläni (kaukaga hamõh), muido hamõh tufo päält veiga ruttu kakkõsi. Inemiste sekkä minti käügirõivih ja nuu' pidi olõma puhta'.

Rõivas, olgu' vai ku' vana ja paigat, pidi õks puhas olõma. Ülti, õt ku' eis' olõt vaenõ, õga sis vesi olõ-i vaenõ. Ni tuhka-gi oll' umast käest võtta'. Verska kandih kõnõldi tuustki, õt mõnõ' laisa' viisi-s hamõht ar' mõskõ', sis puulpühä pääle sanna aiõ' hammõ paheldõ sälgä – tõõnõ puul õks tsuut puhtamb. Kõnõldi ka ütest Võõpso laisast naasest, kiä viisi-s midägi tetä'. Oll' tõõnõ külälatsi pallõlnu, õt latsõ-kõsõ', mõskõ' no mu rõiva' ar'. Latsõ' vei' rõiva' lumpi vai jär-

ve likko, mõtli', õt paaba eis' mõsk vällä. A' mõsõki-s, pal-lõl jal' latsi, õt mõskõ' vällä kah. Sääntsit laisku õks vanast küläh kõnõldi ja naarõti – laisal olõ-i aopuudust ni virgal olõ-i tüüpuudust!

Must sai puhtast muudsähe

Ku' küllih vil elektrit ja mõsumassinit olõ-s, sis kah õks mõsti mõsu ummi kässiga. 1963. aastal om Truba küläst seletet, õt mõsti puidsõh mõsuvannih, a' oll' ostõt mano vil kah karranõ vann (plekkvann). Mõsti mõsupingi pääl ja suurõmbit rõivit nigu tekke, kaatsu ja pindsäkit ütõti tõlvaga. Vähämbit rõivit mõsti poodist ostõt mõsuresti pääl.

Huvitav oll' tuu, õt kukki mõskmisõst oll' perreh tarvtusõl siip, mõsupulbri ni kloori-jauha, mõsti õks vil ka tuhaga. Arvada' sis õks oll' 1896. a sündünü pernaane vanast harinu, õt umakoet rõivit mõstas lipõga.

Muud mõssu keedeti mito tunni raudpaah vai poodist ostõt suurõh emailpaah, mano panti mõsupulbrit vai hõõruti mõsu inne keedüanomahe pandmist seebiga kokko. Ku mõsu oll' keenü, võeti vällä, mõsti seebiga ja huheti ar'. Talvõl huheti väikomb mõsu mõsuvannih läbi üte vii. Lämmäl aol käüti jõõ vai järve man huhtmah.

Arvada' plekke vällävõtmisõst tarvtõdi mõskmisõ man ka nuuskiiretüst ja tärpetiini. Tuu jaost, õt valgidõ langatsidõ vai niiditsidõ rõividõ hahka vai kõllakat värmi ar' varõta', puistati vette ka mõsusi-net. Tuud mõssu huheti eräle anomah.

Mõsti kõõgih vai seenidseh, suvõl vällä. Ku minti suurõmba vii mano huhtma, sis panti mõsu pangi ni võeti kannipuiõga ola pääle vai korviga sälgä. Talvõl minti huhtma,

Odo huht mõssu. 1923. Tserebi külä.

Mannineni Ilmari pilt, ERMi kogo

Odo mõsutõlvaga. 1923. Tserebi külä.

Mannineni Ilmari pilt, ERMi kogo

mõsu riikesega üteh. Suvõl kuivatõdi vällä, talvõl vällä vai tarõ pääl, kirivit rõivit ka tarõh, õt päävä käeh ar' palahuisi-i.

Vanast, ku rõiva' kuivast saiva', sis keriti suurõ' rõiva' kõvastõ kerrä ja ütõti tõlvaga, nii õt higi tsilkõ. Rõiva' län-nü' „pehmet ku siid“. Illest sai rõivas katatamisõga – oll' üts sääne tõlvamuudu tsälkõga kataalka (tsuhknil kutsuti tuud vaalikurikas), minkõga hõõruti kerrä kerit rõivast, kooni tuu illest ja pehmet läts.

Ku rõiva sisse taheti pruntõ ja kõrte jättä', sis ummõldi kõrdi' kinni ja rõivas panti kohe vaossihe, sis kõrdi' vaiuva' sisse. Ku vil hüdsiraudu olõ-s, sis pitstõdi rõivilõ kõrdi' sisse ka kuumi leibü all hoitõh.

Edimätsõ' hüdsiravva' tul-li' Setomaal käüki kohki nii 1870–1880, inne tuud tarvtõdi seest poltõga pressraudu (poltõ). Kuulja kandist om 1937. a üles kiroto, õt edimäne hüdsiraud tull' 1907. a. Hüdsi kõfati inne valmist, panti ravva sisse ja läüdeti palama vai sis panti ahost võet hüdse' õkva hüdsiravva sisse.

Tiidä' om, õt vil 1960. aastil tarvtõdi umakoet langatsidõ rõividõ nigu palaknidõ, tiranikõ ja lavvarätte pehmütämisõst-ilestämistö tõlvaga kolkmist, sälärõiva' ilestedi joba hüdsiravva. Vanal aol hoiõti ilestet rõivit kirstuh, vahtsõmbal aol kapih vai kummotih.

Lipõ ja seebi kiitmisõst

Veiga vanast mõstigi kõik umakoedu' rõiva' lipõga – saiõ' puhta' ja hüä lõhnaga. Kuna tuhka ja vett oll' umast käest võtta', a seebi tegemisõst jaoost oll' vaia seebikivvi, midä olõ-s saia' vai jovva-s õgaüts osta', sis mõstigi lipõga rõivit ni hin-nästki sannah. Iho mõskmisõ jaoost pidi lipõvesi olõma tiidäki nõrgõmb.

Tuhk lipõ kiitmisõst pidi olõma lehepuu palotus, tuust arvada' tulõ tõõnõ nimi – lehelinõ. Lipõ tegemisõst võeti suur paarilinõ (katõpangilinõ) pada, kohe panti puul pangi tuhka, valõti vesi pääle, aeti kiimä ja panti tõõsõ pääväni saistumma. Vai sis panti tuhk pangi, valõti kuum vesi pääle, siati ar' ni jäteti saistumma. Ku' ar' oll' saistunu, vaiu tuhk anoma põhja, lipõvesi sai selge ja hüä kangõ – ku' kanamuna sisse panti, vao-s tuu sukugi põhja.

Siipi keedeti vanast rasvast, soolkist vai rõipõlihasst. Kiitmisõst võeti määnegi ravvast pada (mi kotoh keedeti siipi välikõõgih). Keedeti, kooni saiõ pehme, sis panti seebikivvi mano: 1 nagõl kivvi 10 nagla liha-soolkidõ kotsilõ. Mano siati ka kuusõvaiku vai pedäjatõrva, õt siip kõvõmp tulõsi' ni parembahe vatuta-si'. Ku' kõik tuu paasisu ar' oll' jahtunu, sis jäi pääle kõva seebikiht, mia lõigati jupa. Nuu' kuivatõdi ar' ja hoiõti mõsumõskmisõst ja sannah ka hindä mõskmisõst.

Parhillatsõl aol inämp lipõga mõsta-i, a' makõ- ja tõrvalõhnalitsi käsütüüsiipe keedetäs Setomaal jo hüä mitu aastakka ja nuid ostõtas üteh ka kinktüsest.

20 aastakka näütüisi „Üte talo näpotüü“

Seto talomuusiumi kõgõ pikebä traditsiooniga' näütüs om „Üte talo näpotüü“, minkõ ma edimäist kõrda sai kokko muusiumi rõivaaita aastagal 2000.

KUNSTI TIIU

Näpotüü' sai tuudus Treski küläst Aheligu Olga puult. Täl oll hulga väiga' ilosit pilla (pitse), valgit ja värmilitsi, oll kangah ja vardidõga' koet rõivit. Nii timält ku ka' perästpoolõ tõisilt om muusiumihoidlahe joudnu' mitmit asju. Aifumma viilkõrd!

Läbi aastakümnidõ olõ kokko saanu' väiga' erinevvi huv-tavidõ naisiga', seto näpotüü-meistridõga, kinkõ hindä vai kinkõ vanavanõbidõ tett tüü' omma' joudnu' muusiumisai-nu ilostamma. Ja nuu' arm-sa' inemisõ, teno kinkölõ sai nuu' näütise' tettüs, omma': 2000 – Olga Ahelik Treski küläst; 2001 – Laine Tagarand Kito küläst; 2002 – Aino Talvik Rõsnast; 2003 – Anna Kõivo Verskast; 2004 – Liidia Sil-laots Obinitsast; 2005 – All'a Kalle Rāpinäst (sündünü' ja kasunu' Pluitsa küläh); 2006 – Aino Koba Kolodavitsa küläst; 2007 – Minna Hainsoo Mik-tämäelt; 2008 – Veera Hirsik Verskast; 2009 – Angela Reidla Puugnitsast; 2010 – Olga Tigase Soelaanõst; 2011 – Anne Laaneviir Rāpinäst (Võolastõ külä); 2012 – Maria Pae Tarto-

Aino Talvik 2002. aastagal.

Kunsti Tiit pilt

maalt (Jugo külä), 2013 – Ingrid Kala Verskast; 2014 – Maria Marjamäe Puhjast (Verska külä); 2015 – Tiina Seppenen Mustlast (Velña külä); 2016 – All'a Virga Viimsist (Jaastruva külä); 2017 – Lea Nõulik ja Milvi Kõrnas Karisilla küläst; 2018 – Taimi Auser ja Tiit Kunst Rāpinäst ja Verskast (Saarõpää külä).

Erilitsõlt om miilde jäänü' nii mõnõki' kokkosaamisõ,

mia' mõnõh mõttõh ka' sarnatsõ' tõisiga'.

Maria Marjamäe (Ojapalu), kiä sündü 24. aprillil 1927 Verskah Piiri taloh, timä ma löödse Puhja lähkost. Maria latsõigä siih oll nii ku pallosil – hulga tüüd ja vaenõ. Näpotüüd oppõ tegemä varra. Kangast tahtsõ kuta' jo sis, ku jala' vai-valt lavvakidõ mano küündü'. 10-aastagatsõna kudi kaptit hindäle ja imäle.

„Näpotüü om mu jaost puhkus. Ilma tööldä' ma olla' mõista-ai,“ ütäl toona' 87-aas-tagano Maria, ku mi kokko sai ja täl mitu-mitu tüüd poolölõ oll. Eiski' ka'alauta tüüle minneh tä tiipääl kudi. (Maria näütel või üldä', õt kauvvuh kuta' olõki-i mõistnu' õnnõ Kihnu naase'.)

Olga Tigase kõnõl, õt täüskasunu iäh jäi näpotüü jaost väiga' veido aigu – põld, eläjä' ja pereh võtt päämatse ao. Sis koeti hulga kindit, kaptit, kampsõ, põrmandurõivit, (vilä) kottõ jms. Väiga' harva sai tetä' midägi' luumisrõõmulist. Näütüs tutvust timä mõrsakirstu näpotüüd: labatsõlt ja toomitsõlt koet kaad-sa- ja hammõrõiva', värmilitsõ' külealodsõkoti', keerolitsõlt koet lavvaräti' ja käteräti', mia' olli' välläummõld ja pilo' vee-reh. Oll viil sainavaipu, liht-sabit ja armsappi, seto- ja ees-timaalaisilõ tutvudõ kirjuga'. Ja kõgõ tuu suurõ kuhä tüüga' oll pääle naat jo latsõiäh!

Kiä' käve', nuu' näi'.

Õoo aastaga keväjä tuu „Üte talo näpotüü“ näütüsele Verska talomuusiumi rõivaaita vanaimä Jekaterina tüü' Margit Mehilane. Mitmõsagamatsõh tehnikah väiga' ilosa' ja keerolitsõ' tüü' omma' tett pia 100 aastaga iist.

Verska talomuusium uut vahtsit pakmisi näütüsi kõr-raldamisõ jaost. Päälä näpotüü võit pakku' ka' ummi kollekt-sioonõ, Setomaa külälisi vai perre kraami, umma loomin-gut jm.

Seto Latsi Kooli iistvidämisõl ilmu latsilõ seto keele tüüvihk

Seto Latsi Kooli latsi ja latsivanõbidõ iistvidämisõl ilmu „Seto keele tüüvihk“, mia om mõtõld sool seto keele aastagal latsih seto keele opmisõ vasta põnovusõ tekitämisõs.

LAANEOTSA ANNELA

Parhilla' suurõp jago seto juu-riga' latsi kõnõlõ-õi seto kiilt edimätsõ keelenä, selle piat keeleoppõ metoodika olõma tõistsagamanõ. Latsilõ om vaia tõistsagamaist oppõma-terjali, õt nä saasi' oppõh nätä' ja tunda', õt nä mõistva' tetä' ja samah piat olõma opminõ ka' kõütvä ja tiidmisi andva.

Minevakevājāne kogõmus maailma edimätsõ setokeelid-se latsiaokiraga Täheke, mia ilmu ka' Seto Latsi Kooli vanõ-bidõ iistvõttõl, näüdäs, õt lat-silõ omma' väiga' miilmüüdä sõnamāngu' ja läbi näide opi-sõ' latsõ' kiilt.

Sõnamānga tüüvihku om vaia nii Setomaa latsilõ ku ka' kõigilõ tõisilõ. Tüüvihi üles-andit lahendõh opisõ' latsõ' ka' tundma Setomaad ja seto kultuuri.

Tüüvihoh om ülesandit, koh tulõ löüdä' ja nimetä' kõik Setomaa nulgä, saa oppi' seto hümmi, rõivit, tähtsäbit täht-päivi, pühhi ja viil pallo huv-tavva. Tüüvihoh om ristsõnnu, lünktekste, sõnarägästikkõ, saat värmä' ja eis' joonsta'.

Ülesandõ' sõnamānga tüü-vihoh mõtli' vällä Seto Latsi Kooli latsõ' ja näide vanõba'. Mi sai Seto Latsi Kooli latsilt pallo hüvvi soovtuisi, määne võisi' näide arvatõh üts huvtav tüüvihk olla'. Üts jago ülesan-dit tei' Seto Latsi Kooli latsõ' tävveste eis'. Latsi üteh haar-tõh mi tekiti näih tävvendä-vä huvi seto keeleoppõ vasta. Näil tull ülesandidõ tegemisõ jaost uuri' vahtsit sõnnu, tetä' tüüd. Jo teno tüüvihi ette-valmstamisõlõ opõ' mi latsõ' pallo mano.

Õoo säitsme aastaga joosul, ku Seto Latsi Kuul om olõ-mah olnu', olõ-õi seto latsilõ tüüvihku tett, tuuperäst tul-

legi' õoo kokkosäädminõ meil hindäl ette võtta'. Seto keele tüüvihk om pühendet sool aastagal Setomaal vällä kuu-lutõt seto keele aastagalõ ja õoo om Seto Latsi Kooli latsi ja näide vanõbidõ kingtüs Seto-maa koolilatsilõ, selle õt sõna-mānga tüüvihi saava' kingtüs-ses kõik Setomaa kuulõ latsõ'.

2012. aastaga jaanuarih alostanu' ja huviringinä toi-miva Seto Latsi Kooli mõtõh om opada' Talinah seto perit-olu vai seto kultuurist huvtõt latsilõ ja näide vanõbilõ seto laulu, tandsu, mānga ja kõkkõ muud seto kultuurist.

Seto Latsi Kuul om latsi huviring, mia saa kokko kõrd nädälih tõõsõpäävä õdagidõ Talina keskliinah Wismari huultsah. Koolih kau latsi väi-gokõisist latsist kooni' teis-meiani'. Kooli oppaja om Met-sa Helve.

Seto keele tüüvihi toi-mõtaja om Laaneotsa Anne-la, keeletõimõtaja Järvelilli Rein, tüüvihi kujondaja Urmi Evelin, pildi' joonst Tamme-la Inger ja kaasõmustri' Arula Marcus.

Seto keele tüüvihk anti väl-lä sool rahvusvahelidsõl põlis-kiili aastagal projekti SANA toetusõl. Projekt „SANA 2019: kodanigüütiskunna võrgustik põlisrahvidõ kiili taaselosta-misõs“ ühendäs organisatsioo-nõ soomõ-ugri põlisrahvidõ kiili alalhoitmisõs ja vahtsõst elloherätämisõs Läänemere piirkunnah. Projekti ellovii-minõ kattus aolisõlt ÜRO rah-vusvahelidsõ põlisrahvidõ kiili aastagaga 2019, minkõlõ pro-jekt and umalt puult sisulitsõ panusõ.

SANA 2019 ühendäs järg-nevät säidset partnerorga-nisatsiooni: Assotsiatsioon „EHHO“ (juhtpartner), põlis-rahvidõ toetusõ ja rahvadip-lomaatia keskus „Nuori Karja-la“, Karjala Keele Kodu (Karja-la Vabariik); isuridõ ühendüs Šoikula (Leningradi oblast), MTÜ Põlisrahvaste Arengu Keskus („URALIC“), Seto Kul-tuuri Fond (Eesti) ja soomõ saamõ organisatsioon Giel-labalggis ry. Projekti rahas-tas Põhjamaadõ Ministritõ Nõukogo.

Muusium ku tarkusõ pank

SARVÕ ÕIÕ

Muusium om hoitmisõ kotus, koh hoiõtas kõkkõ innist, nii nättävät ku nägemäldä' = innidse elo ellojäämisõ kul-tuur. Innine om eeläne ja inni-ne om ka' kavvõlitsõ ao tago-nõ aig.

Meid kõiki huvtas, kedä inä-bä, kedä veidebä, õt kuvva-muudu õks oll, olti, eleti, midä tetti, midä mõtõldi, midä süüdi ja juudi, midä kasvatõdi, midä hüvvä ja midä halva kõnõl-di, kuis oll tuu ja kuvvamuudu sai kõrda tõõnõ. Innine aig, midä inäp olõ-õi, om õks kuv-vagimuudu mi seeh, inne meid olnuisi tarkusõ' ja tiidmisõ'. Muidõ mi astusisi-i sammu tagasi, õt tuvva' innitsit tar-kuisi täämbäiste päivä ja taha-sisi-i hoita' parhillatsõh eloh nuid.

Muusiumi' ommaki' ku tar-kusõ' ja tiidmisi aida' vai pan-ga'. Õka aita ja panka tulõ kõr-rasta', parebahe kõrda säädä' ja vahtsõ muudu näüdädä', õt midä nuih hoiukotussih hoi-õtas. Setomaa õgah nulgah sool keväjätsel aol säänest-muudu tetäski'.

Muusium ka' oppas, om oppaja, läbi tuu om elohoitja – kiil, miil, laul, näpotüü, süük, aiapidäminõ, kirmasõ', pühä'

Setomaa muusiumidõ pereh.

Toomõ Kalle pilt

ja nii õks edesi. Muusium om üt-te piteh vana vai innidse hoitja, a tõistpiteh vahtsõga', täämbätsõ pääväga' kamanda-ja, õt näüdädä' läbi hindä tege-misi, õt innist om vaia ka' no', täämbä!

Kevvāi – aiamaa, lillipind-re', kartohkavirkse', mafapuh-ma' jne – nuist mi õgapäävāt-selt kõnõlõ ja ostami siimnit, õt kasvata' ello. Tsirgu' kevājä säädvä' pessi, nakasõ' munnõ luuma, õt näide seemeh lääsi' edesi, inõmisõ' tahtva', ja om ka' vaia, õt aiavilja kasvata'.

Verska muusiumi taloh kasusõ' pindrepääl vana' lil-li'. A õt eis' viil targõbast saia' ja ka' julgust mano, a muidõ-gi', õt kõigilõ huvilisilõ anda'

tiidä', ku pallo ja mäntsit van-nu siimnit om viil alalõ ja kas õks tasos nuid maaha panda', kasvata', tuu jaost kutsi kõnõ-lõmma, seletämmä, näütäm-mä Trolla Tiia. Tiia om mõnõ aastaga iist innegi' kaunu' Setomaal, Obinitsa muusi-umih tuust kõnõlõmah, a õks vaia vahtsõst üle kõnõlda', õt miilde jääsi'.

Trolla Tiia kasvatas ja hoit vannu siimnit, puhmõ, puid, lilli ja kõkkõ, midä mi vana-imä' omma' inne meid taloh kasvatanu'. Tiia om 8 aastak-ka tegelnü' Vanaimä aiaga', õt läbi hindä tegemisi opada', õt läbi hindä tegemisi opada' tõisigi'. Tä taht kullõjilõ sel-ges tetä' ja seletä', õt kasva-tagõ' kõiki nuid, kiä' saava'

eishindäst kõrda, kiä' omma' tugõva' ku mi vanaimä', olõ-õi meele vaia võõrit ja helläkeisi, kiä' pelgäse' haiguisi.

Parhilla' tahetas minnä' tuud tiid, õt kõik piat olõ-ma väiga'-väiga' suur, sis saat pallo-pallo rahha. A üldäs, õt suur pala aja suu lahki! Ja säänestmuudu ommõgi'. Liis-nalt suur om õrnõp, jääs hai-gõst, saa-ai eis' kõrda ja olõ-õi maulõ ka' väiga' makus.

Kaegõ' hindä ümbre ja mõtõlgõ' tuu päälõ, õt kas suu-rõ' põllu', koh tuul puhk kõgõ kalliba kraami, maa, ilma piteh lakja, om õks õigõ asi. Kas lau-dah elevandi suuru' lehmä' omma' õks talolehmä'? Kas lammas, kiä' saa-ai sünnütä-misõga' eis' kõrda, kas sää-nest om teele vaia? Kas väikõp põrknas om pareba maiguga' vai jämme ja pikk? Meil ülti, õt ka' väigokõnõ hopõn om tüü-teki. Tuud māngu või õgaüts umah pääh tetä' ja ka' tõisiga' arota' ja poonta'.

Sääne kokkosaaminõ ja aro-taminõ oll sis Verska muusi-umih. Kinkõlõgi' saa-ai ja mi tahaki-i kedägi' väelüisi opa-da', a vaest mõnt pand mõt-lõmma ja no' istutas pindrehe lilli', kiä' taha-ai liisnalt huult ja vaiva, a lõhnasõ', omma' ilo-sa' ja tulõtasõ' miilde latsõikä vanaimä man.

Seto keele tüüvihk joba tarvitusõl.

Laaneotsa Annela pilt

Seto pitsi päävä’ tulõva’ timahava 3.–24. mail

KALA INGRIT

Seto Käsitüü Kogo vedosnik

Oodami 3. mail kõiki pitsi-huvilisi Verskahe muuseumi mano. Kell 15 löömi valla lõ väl-länäütuse. Konkursilõ „Midä-gi meestele“ tuudu’ tüü’ pan-das vällä söögiaita – tulgõ’ sortma ja hellü andma hine-le miiltpite olõvatolõ tüüde-le. Kell 16 oodami muuseumi moro pääle Setomaa mihi, kiä’ huvitusõ’ puutüüst. Kaemi, kuismuudu om vanastõ pitsi ja mustrit tettü puu pääle ja puu sisse. Proomi esi’ kah puitu lõigada’ ja pitsimustrit tetä’. Nõvvu andmah omma-va’ mitu puutüümiist. Kaemist

muuseumi man jakkus pikäst aast kogo perrele. Rõivaaidah saa kaia’ „Üte perre näpotüü“ välläpanõkit ja timahava om sääil Mehilasõ Margiti ja timä vanõmbidõ töid. Külmä tarrõ säädäs üles Kangro Ulve „Pits nimega seto“ vällänäütüs. Kimmähe löüd õgaüts uudista-mist muuseumi kogo päälini-kidõ pitse vällänäütüest. Kiä viil tiia-i, sis konkursi-tüü piät olõma 2. mai hummo-gu inne kellä 10 Seto Käsitüü Kogoh. Parempit pilotamisõ meistrit premeertäs 24. mail kell 15. Luuta’ om, õt timaha-va näemi tumõhõmpi ja jöv-vulitsõmpi seto pitse miihilõ mõtõldu tavaari man. Tulgõ’ kaema!

Vahtsõnõ Setomaa Turismi kodoleht

Setomaa kõgõ suurõba külä-lisi arvuga’ kodoleht visit-setomaa.ee om saanu’ vaht-sõ vällänägemisõ ja mitmit uuvõnduisi.

Visit Setomaa kodoleht pakk huvtavva ja vaia minevät tiid-mist turistit ja kohalikõ jaost. Kodolehelt, midä tävvendä-se’ ka’ Visit Setomaa faceboo-ki ja instagrami lehe’, lõvvät nii üümaja- ku ka’ söögikotus-it, kultuuriobjekte ja üritüisi. Parhilla’ om kodoleht kolmõh keeleh: eesti, ingliso ja vin-ne keeleh, a juunikuust nakas olõma ka’ seto keeleh teno Setomaa kultuuriprogrammi-lõ. Tuuga’ mi tähistä s’ooas-tagaišt põlisorahvidõ kiili aas-takka. Kõigi kodolehel olõvidõ objekte andmõ’ vöödas riikli-gust portaalist puhkaestis.ee. Turismiteenusõ pakja’, kedä sääil viil olõ-õi nätä’ vai kiä’ omma’ ummi andmit uuvõn-danu’, piasi’ võtma ühendüst kas Võromaa turismiinfo-keskusõ voru@visitestonia.com vai Setomaa Turismiga’ turism@setomaa.ee.

Tävvendüst om saanu’ ka’ Seto Külävüül, Setomaa pää-mätsel turismimarsruudil olõ-vidõ kotussidõ nimekiri. Inne

oll tiipääl 37 piatuskotust, a no’ om 19 mano tulnu’. Täht-sä om tuugi’, õt Seto Külävüü lõvvät ka’ eesti- ja inglisokee-lidse kaardirakõndusõna. Aad-ressilt maps.visitsetomaa.ee löüd kasutaja kõik 56 Külävüü turismiobjektit ja viil lähedal olõva’ üümaja- ja söögikotu-sõ’. Kaardirakõndus võimal-das telefoni abiga’ uma kotu-sõ kindlast tetä’ ja kaia’, õt midä huvvipakvat om lähkoh ja kuvvamuudu sinnä’ kõgõ parebahe jouda’. Pia uuvõn-dõdas välikaardiki’ – nii Seto Külävüü kujondusõ’ ku ka’ Regio maakaardi info. Tuud kõkkõ õks tuujaost, õt piirkun-na võimalusõ’ olõsi’ külälisilõ ja ummilõ hõste tiidä’. Oodami teid Setomaalõ!

Projekti „COOP Local“ tootõnimistü

Talokraamõ, mahesõõgi ja ehedä näpotüü tahtjit ja ost-jit tulõ kõikaig mano nii Ees-tih ku muial Öuruupah. Tahe-tas, õt süük olõs värske, kotu-sõpääl lähkoh kasunu’ ja täl olõs umma hüvvä maiku. Tuud kõkkõ saava’ pakku’ kohali-gu’ väikotalopidäjä’. Ostja taht tiidä’, õt koh om kraam kasu-nu’, kuvvamuudu kasvatõ, minkõst om süük tett.

Setomaa Liidu, Räpinä Inku-batsioonikeskusõ, Võro valla, Ape valla ja Smiltene valla kuuhtüüprojekti „COOP Local“ abiga’ sai valmis kohalikõ pii-mä-, liha- ja aiaviläkasvataji-dõ, ümbretegijidõ ja näpotüü-lisi kaardipõhinõ tootõnimis-tü, mia avitas tervõsetiidli-gul ja näpotüühuvilisõl ostjal löüdä’ üles timmä huvtava’ söögikraami’ ja näpotüü. Pro-jekti „COOP Local“ olõvidõ

Kae’ perrä!

- COOP Local tootõnimistü om avaldõt veebilehel <https://www.setomaa.ee/kogukond/projekti-coop-local-tootekataloog>

talokraamõ nimistü om pant ka’ kaardi pääle, õt ostjil olõs näid lihtsap löüdü. Kaardi-põhitsõ tootõnimistüga’ saa-va’ edespidi liituda’ ka’ tõõsõ’ projekti piirkunna väikotoot-ja’, kiä’ tegutsõsõ’ iihpuul-nimetet valdkundõh. Soovjil pallõ ühendüst võtta’ Setomaa ettevõtlusnõvvoandja Leima Aarnega (aarne.leima@seto-maa.ee, +372 5322 6961). Projekti „COOP Local“ ello-viimist toetas Eesti-Läti piiri-ülele kuuhtüü programm 2014–2020.

Setomaa valla sündmüse’

- 26.04 kell 15 Heikki Leisi näütuse vallaõtegeminõ. Seto Tsäimajah.
- 26.04 kell 18 Verska Tandsolats 2019. Verska kultuurikeskusõh.
- 26.04 kell 21 Tandsõotak. Kalmer Järv. Verska sanatooriumi Lahe kohvikuh.
- 27.04 kell 11 Lihavõõtõ programm. Verska talomusiumih.
- 27.04 kell 18 Kodokontsert. Johan Randjärv ja Evelin Samuel-Randjärv. Toomemäe talo kodorestoranih Maagõkõnõ Saabolda küläh.
- 29.04–1.05 Setomaa koolinuuri perimõslaagri Kihnuh.
- 29.04 kell 17 Tobrova küläpühä kirmasõga. Tobrova küläh.
- 30.04 kell 20 Rahvalik keväjäpido. Verska sanatooriumi rannah.
- 3.05 kell 11.45 Latsietendüs „Mia saladus“. Verska kultuurikeskusõh.
- 3.05 kell 15 Seto pitsipäivi ja näütüste „Pits nimega Seto“, „Midägi miihilõ“ ja „Üte talo näpotüü 20“ vallaõtegeminõ. Verska talomusiumih.
- 3.05 kell 16 Puidust pitsi opitarõ. Verska talomusiumih.
- 3.05 kell 21 Tandsõotak. Ingmar Päid. Verska sanatooriumi Lahe kohvikuh.
- 6.05 Juripäiv Verskah, kell 12 kirmas.
- 4.05 kell 15 Setomaa latsi laulupäiv. Verska kultuurikeskusõh.
- 5.05 kell 12 Oltuspühä ja leelokoori Helmine kontsert. Miktämäel.
- 7.05 kell 20 Folklooriõtak. Naistandsorühm Poloda Piigad. Ojar ja Einar. Verska sanatooriumi Lahe kohvikuh.
- 9.05 kell 12.20 Kontsert „Pipi lätt kuuli“. Verska Muusigakoolih.
- 9.05 kell 17 Setomaa valla orienteerumispääväku, II etapp. Tudernah.
- 10.05 kell 21 Tandsõotak. Ansambli Säde. Verska sanatooriumi Lahe kohvikuh.
- 12.05 kell 12 Imädepäävä kontsert. Verska kultuurikeskusõh.

- 14.05 kell 20 Folklooriõtak. Leelokoor Kuldatsäuk. Ingmar Päid. Verska sanatooriumi Lahe kohvikuh.
- 15.05 Üleilma orienteerumisnätäl. Miktämäel.
- 16.05 kell 12 Setomaa orienteerumispääväku, III etapp. Verskah.
- 16.05 Üleilma orienteerumisnätäl. Verskah.
- 17.05 kell 21 Tandsõotak. Ojar ja Einar. Verska sanatooriumi Lahe kohvikuh.
- 18.05 kell 12 Rohevahetus. Verska Talomusiumih.
- 18.05 Muusiumiüü „Üüh om kirju“. Setomaa muusiumidõh.
- 18.05 kell 12 Roosipäiv „Lapitüüvägi“. Meremäe koolimajah.
- 21.05 Üleilma orienteerumisnätäl. Meremäel.
- 21.05 kell 20 Folklooriõtak. Segärahvatandsorühm Hõbehall ja ansambli AARE. Verska sanatooriumi Lahe kohvikuh.
- 22.05 Keväjäne migulapäiv. Meremäel.
- 23.05 kell 16 Tsäiõtak Metsamooriga. Seto Tsäimajah.
- 24.05 kell 13 Seto rahvarõivaraamadu teemapäiv „Rõiva’ seto rahvalauluh“. Verska talomusiumih.
- 24.05 kell 15 Seto pitsipäivi lõpõtaminõ. Verska talomusiumih.
- 24.05 kell 21 Tandsõotak. Retroansambli Everest. Verska sanatooriumi Lahe kohvikuh.
- 26.05 kell 9 Suvistõ käsitüü- ja maalaat. Verska Gümnaasiumi aiah.
- 28.05 kell 20 Folklooriõtak. Naistandsorühm Rappin Vöö. Ingmar Päid. Verska sanatooriumi Lahe kohvikuh.
- 30.05 kell 17 Setomaa orienteerumispääväku, IV etapp. Korelah.
- 30.05 kell 17 Verska Muusigakooli lõpuaktus. Verska Muusigakoolih.
- 31.05 kell 19 Uusvada maituli. Uusvada küläh.
- 31.05 kell 21 Tandsõotak. Retroansambli Everest. Verska sanatooriumi Lahe kohvikuh.
- 31.05 kell 20 Treski Kүүni huuaõ avapido. Terminaator ja Nedsäjä Külä Bänd. Treski Kүүnih.

SÜNNÜPÄÄVÄ’ MAIKUUH

Sepamäe Kadi-Mai – 29
1. mai
Hõpõhõimu leelotütrik

Hõrna Rieka – 56
3. mai
Taarka Tarõ pernaane, Mokornulga koori leelonaane, Seto Kongressi Vanõmbidõ Kogo liigõh

Palmre Väino – 73
4. mai
Põlva Seto Seldsi pillimiis

Jänesmäe Raivo – 52
4. mai
seto sepp

Linnasmäe Tõnu – 60
5. mai
sorrõseto

Laaneotsa Rein – 78
6. mai
tehnigatiidläne

Annisti Aet – 46
6. mai
etnoloog

Valgu Heiki – 60
7. mai
arheoloog

Kahuski Niilo – 29
9. mai
ObiNizza pääkokk

Tuliku Ülo – 62
11. mai
poliitik

Parktali Tiina – 64
14. mai
Siidisõsarõ leelonaane

Rumbi Sirje – 50
14. mai
kunstnik

Toomvapi Ave-Ly – 47
15. mai
Kullakõsõ leelonaane

Granova Elvi – 59
17. mai
Petsere 2. Keskkooli tüütäjä

Kunnuse Andres – 62
20. mai
meistrimiis

Ivaste Lilia – 71
21. mai
Meremäe-Obinitsa naiskoori laulja

Liiva Kati – 34
21. mai
Mokornulga koori leelonaane

Anipai Vello – 72
22. mai
sootska

Paduretsi Lillia – 54
26. mai
Ilolisõ leelonaane

Kooseri Kaja – 50
26. mai
Hõpõhelme’ ja Meremäe mehe’ leelotaja, Meremäe-Obinitsa naiskoori laulja

Jürisoni Margret – 25
27. mai
Ilolanga pillitütrik

Niilo Tiit – 57
30. mai
Nopri talo peremiis

Nutovi Mirjam – 33
30. mai
aokiränik

Jürisoni Anneli – 50
31. mai
Ilolanga leelonaane

Setomaa Vallavalitsus õnnitlõs:

Helju Laur 93
Olga Ilomets 92
Maria Hagu 91
Peeter Morel 91
Tatjana Tihanova 89
Maria Tuusa 89
Eltvira Labe 88
Natalja Urgard 87

Anne Lass 87
Vilja Karavin 87
Oskar Linnok 87
Vladimir Žuravljov 86
Olga Kiho 86
Ivan Kalamees 85
Nikolai Ainik 85
Paul Alamäe 84
Ilmar Vahermets 84
Edgar Kassin 83
Eeva Peebo 82
Leili Sadonskaja 81
Anni Plaado 80
Helli Tero 79
Rein Tikkop 79
Vaike Hirv 78
Leo Tammela 78
Maie Rumask 77
Nikolai Sbitnjov 77
Iia Lukk 77
Helgi Tammetar 77
Niina Reha 76
Paul Saar 76
Volli Puuselg 75
Koidu Toimla 75
Pjotr Korotkov 75
Aksel Haavik 75
Helgi Teresk 75
Valentina Sikk 74
Linda Aasmaa 74
Maia Kuusing 73
Aleksandr Dorožkin 73
Tamara Bednyakova 73
Voldemar Järveküla 72
Aleksandr Morozov 72
Johannes Lallu 72
Aleksandra Kirotar 72
Lilia Ivaste 71
Jan Vaidla 70

Õnnitlõmi tillokõist vallakodanikku!

Kaspar Haamer

Leinämi

† Aleksander Talalajev	† Peeter Haug	† Maria Palm
† Anna Külänurm	† Vladimir Jerešin	† Olev Vaher
† Silvi Muinasmaa	† Liidia Linnus	† Aivar Puusaar
	† Evgenia Oinak	